

ŽIVLJENJE IN SVET

STEV. 24.

V LJUBLJANI, 16. DECEMBRA.

KNJIGA 16.

SPREHOD V DECEMBRSKEM SONCU (Foto)

SONCE ČUVA SVOJE SKRIVNOSTI

Iz kakšnega daljnega kota svetovnega prostora je videti sonce kakor katerakoli izmed miriad drugih zvezd in še kakor ena izmed neznatnih. A nam pomeni neskončno več, za nas je stvarnik in ohranjevalec vsega življenja. Astronomu je zvezda, ki mu je 200.000-krat bližja od naslednje bližje, zato mu je tudi neprimerno bolj znana nego vse druge.

A vendar čuva tudi sonce svoje skrivnosti, ki jih le s težavo rešuje neutrudno raziskujoči človeški duh. Ena izmed teh skrivnosti se prikazuje običajno samo za nekoliko minut med tako zvanimi popolnimi sončnimi mrki. Čim prekrije temna plošča meseca svetlo sončno ploščo, se zablesti beli venec, ki obdaja v nepravilni obliki sonce vsenaokrog. Ta sončna »krona« bi sama na sebi ne bila težko vidna, saj se sveti z močjo polne lune, toda žareča bližina sončnega jedra jo prekrije tako, da je bila že prava mojstrovina opazovalne umetnosti, ko so jo pred nekoliko leti v prejasnem nebu francoskih Pirenejev prvič opazili ob belem dnevu. Za njeno proučitev pa to ni imelo velikega pomena, kajti kakor prej, smo navezani na sončne mrke.

Tistih nekoliko minut, ki so nam za to vsako leto na razpolago, pa prilično zadostuje, da morejo zvezdoslovci s čarovnim pripomočkom svoje znanosti, s spektroskopom, razčleniti svetlobo sončnega venca v njene barvne sestavine in temne črte, tako zvane Frauenhoferjeve črte. Te črte pripovedujejo raziskovalcu mnogo zanimivega o oddaljenih svetovih. Pri sončnem vencu pa je s temi črtami nekaj nenavadnega. Prav tam, kjer bi jih največ pričakovali, v njegovem notranjem delu, jih namreč ni, pač pa jih je čedalje več proti robu, torej tam, kjer je njegova svetloba bolj medla. Svetloba venca postaja tedaj čedalje bolj podobna sončni svetlobi, čim bolj je oddaljena od sonca. Kje je vzrok?

Da izvira svetloba notranjega venca od sonca, o tem ne moremo dvomiti. Težko pa je bilo dognati, zakaj ne kaže potem njegovih značilnih Frauenhoferjevih črt. Danes si razlagamo to najboljše z znano primero: Žvižg drveče lokomotive ima malo drugačno višino nego žvižg stoječe lokomotive. In sicer je žvižg višji, če vozi stroj proti nam, nižji, če vozi od nas. To prihaja od tega, ker zadene v

prvem primeru naše uho več zvočnih valov, v drugem pa manj. S svetlobnimi valovi je nekaj podobnega, samo da se giblje svetloba prilično milijonkrat hitreje nego zvok in da morajo biti torej že zelo hitro gibajoči se žareči delci, ki naj v naliki z zvočno spremembo pri gibajoči se lokomotivi povzročajo spremembo svetlobe — spremembo njene barve.

Sicer je res, da Frauenhoferjeve črte niso barve, da so barve, ki jih ni, ali če hočete luknje v spektralnem barvnem traku. A učinek je isti. Če se barve spreminjajo pod vplivom nepravilno sem in tja letelih delcev, bodo očitno tudi luknje v barvnem traku, Frauenhoferjeve črte izginjale čedalje bolj pod vplivom čedalje večjih brzin. Kakšni so pa delci, ki to povzročajo? Takšne brzine, kakršne prihajajo tu v poštev, morejo razvijati samo elektroni, tisti pradelci atoma, ki tehtajo ob polnem električnem naboju vendarle komaj 1800. del vodikovega atoma. Elektroni so torej sestavni del notranjega sončnega venca. Domnevati moramo, da prodirajo z veliko, toda različno brzino iz sončnega telesa. Vnanji venec pa je navaden prašni oblak, ker se tu kažejo Frauenhoferjeve črte kakor pod vplivom vsakega prašnega oblaka, ki svetlobo raztresi. V neposredni bližini sončnega telesa takšen oblak zaradi presilne vročine ne more obstajati. Morda imamo tu rešitev še nekega drugega vprašanja, ki je učenjakom prizadevalo že toliko preglavice, namreč vprašanja tako zvanega zodiakalnega sija. Ta davno znani sij je tako slaboten, da ga ne moremo opaziti niti ob popolnih sončnih mrkih, a pri tem je tudi od sonca tako oddaljen, da ga vidimo v tropskem pasu vsaj ponoči. Ni težko predstavljati si, da utegne biti ta sij samo nadaljevanje sončnega venca.

A če je znanost tako prišla do verjetne razlage nekaj starih ugank, nam venec proži še vedno dovolj drugih. Ena med njimi je n. pr. ta, da njegova oblika ni stalna, temveč da se spreminja. Včasih je skoraj okrogla, včasih precej sploščena. Ugotovili so, da je ta pojav v zvezi s sončnimi pegami. In sicer je venec v času številnih peg okrogel, v času majhnega števila peg pa sploščen. Toda te spremembe v vencu prihajajo vedno z neko zamudo, prilično tri mesece pozneje. Tudi protuberance, ti mogočni izbruhi iz sončne notranjosti, ki so isto

tako v zvezi s pegami, imajo svoj vpliv na obliko venca. Ni pa verjetno, da bi bili ti vplivi neposredni. Verjetneje da gre za neka posebna, nam še neznan

stanja sonca, ki vplivajo tudi na obliko venca.

Po razpravi prof. P. Kirchbergerja.

SMISEL IN DOSTOJANSTVO DELA

DELO V ZGODOVINI NARODOV

Da je doživetje dela človeku že od vselej dajalo priliko za razmotrivanje, nam dokazujejo številni miti in pravljice o izgubljeni ali bodoči zlati dobi brez dela, o ustaljeni sreči na zemlji, o raji na njej. To seveda upravičuje naziranje o splošnem človeškem hrepenenju po lepoti in nedelavnosti prav tako malo, kakor bi dejstvo, da še ni bilo kulture brez dela, dovoljevalo sklep, da je človeku nagon dela prirojen.

Človek je vedno nihal v svojem naziranju o vrednosti dela. Sedaj je videl v njem pred vsem žrtev in trpljenje, smatral ga je za prokletstvo, ki mu je naloženo morda za нравstveno očiščenje; potem pa je videl v njem veselje in zadoščenje ter ga dvignil do vloge svojega pravega življenjskega smotra.

Delo je bilo pač vedno boj človeka s samim seboj. Zato je bilo vedno eden izmed glavnih virov za нравstveni napredek človeškega rodu. Gotovo je iz-

viralo iz njegovega gibalnega in aktivnostnega nagona, kakor so mu ga vsiljevale tudi slabe življenjske okoliščine. Lena ljudstva so v takšnih okoliščinah vedno odpravljali delavni narodi. To nam dokazuje usoda toliko starih zgodovinskih civilizacij, ki so idejo dela ponižale.

Zanimivo je n. pr., da je grški stari vek, ki je vendar ustvaril tako visoko kulturo, presojal delo, kolikor se ni nanašalo na sportne, duševne ali vojaške uspehe, po izreku filozofa Aristotela: »Kdor dela, je banavz.« Navadno delo je bilo stvar brezpravnih sužnjev in svobodnega moža nevedno. To grško idejo dela so imperialistični Rimljani za časa svojega dozorelega kapitalnega gospodarstva dokončno materializirali. Vladajoče rimske plasti, pred vsem latifundisti, so zaničevale rokodelca in trgovca, norčevale so se iz kmečke neokretnosti.

G. Brockmann

RIBIČI SE VRACAJO (lesorez)

Zgodovina vsakega dela je zgodovina razdelitve in razvrstitve dela. Čim večjo razlikost dela so zahtevale gnotne življenjske koristi narodov, tem bolj je poklicno delo stopalo v središče socialnega dogajanja. Čim trdneje pa so se skupljali poklici in stanovi v ljudski celoti, čim potrebnejše je postajalo njih delo za doseg izravnanih gospodarskih razmer, tem določnejše so iskali smisel dela v poklicni delovni zvestobi, v stanovski povezanosti. Pomen poklicne razvrstitve v srednjem veku označuje prav dobro dejstvo, da izvira premnogo družinskih imen še danes iz označbe najstarejših poklicev. (Kmet, Mlinar, Kovač itd.). Poklic in stan, ki je zgrajen na njem, daje človeku novo delovno čast, ki mu dovoljuje občutiti svoje delo kot potrebno za celoto. Pravico do dela, ki ima v najnovejši zgodovini tolikšno vlogo, so priznavala srednjeveška mestna oblastva izrečno v svojih cehovskih odredbah. Te odredbe so izdajale »v splošno korist in dobro«, kar pač izvrstno označuje delovno idejo v srednjeveških mestnih enotah.

Vse socialno življenje srednjega veka pa je bilo mnogostransko zvezano s katoliško cerkvijo, tako da je bila cerkev tudi oznanjevalka novega delovnega etosa. Vsa verska gibanja vseh ča-

sov so se krepko udeleževala oblikovanja delovne etike. V velikih azijskih verah najdemo v tem pogledu pozitivna kakor negativna vrednotenja, dočim je židovsko staro pismo označilo delo za prokletstvo in ukazovalo: »V potu svojega obraza boš jedel svoj kruh!« Šele kalvinizem je delo postavil za merilo boga ugajajočega življenja. Delo je tu postalo najodličnejši npravn življenjski izraz.

Ta nauk je bil pripravna podlaga, da se je srednjeveška ideja poklicnega dela sprelevila v moderno kapitalistično idejo o delu. Ni slučaj, da se je ta sprememba izvršila najprvo na Angleškem. Gospodarstvo je postalo z napredkom tehnike in prometa središče človeških skrbi. Mirni delovni sistem cehov nadomesti uničujoči lov za denarjem, katerega posledice vidimo v strašnih krizah našega stoletja. Delovna ideja se osvobodj vidno vseh mitičnih in verskih vezi. Poklic in služba se umakneta kot delovno načelo naziranju, da služi delo le zaslužku, le pridobivanju. Danes smo še sredi boja za novo naziranje o delu, za njegovo novo socialno vrednotenje. Človeštvo se upira nesmislu sebičnega pridobitnega dela in mu išče za nadomestilo novo delovno etiko. TP.

VERT-VERTOVA 200LETNICA

A. Massé je poleti priobčil v Revue du Centre zanimivo raziskovanje o komični pesnitvi Vert-Vert, ki jo je 1734 objavil jezuit prof. Gresset (1709—77) iz Amienssa. S šegavo porednostjo prikazuje pesnik v ličnih verzih pustolovščine papagaja Zelenčka, ki ga je vzgojila redovnica, a ki je pozneje zabredel v slabo družino in podivjal, n. pr. Kartuzijanka, humoreska živi puht, so Gresseta izbrisali iz reda. Jezuit pa je zvit: krenil je v Pariz, kjer si je osvojil meščansko družbo in se priboril na oder s svojimi veselimi igrami. Postal je član Akademije (1748). Na vabilo Friderika Velikega ni maral iti v Berlin. Vrnivši se v Amiens, je 1750 tukaj osnoval akademijo in se oženil. V starosti je preklical mladostno svojo poezijo. Ludovik XVI. ga je plemenitil. (k)

ČLOVEŠTVO PO VERAH

Na vsej zemlji je 1800 milijonov prebivalstva. Kristjanov je 36,9 odstotka, nekristjanov 62,3 odstotka, a židov 0,8. Izmed 682,4 milijona kristjanov jih je 331,5 milijona ali 17,9 odstotka celotnega prebivalstva rimsko katoliške vere, 206,9 milijona (11,2%) je protestantov, 144 mili-

jonov (7,8%) ortodoksnih in drugih kristjanov. Židovskega prebivalstva je 15 mil. 630.000, budhistov 150 milijonov (8,1%), Hindov 230 milijonov (12,5%), Konfucij in kitajska verska sekta Tao maha 350,6 milijona (19%) privržencev, animistov je 135,6 milijona (7,3%), ostalih nekristjanov 75,8 milijona (4,1%).

SONCE — SMRT GLODALCEV

V vestniku pariške medicinske akademije poročata dva zdravnika o poskusih sončenja glodalcev. Prav slučajno so v neki pariški bolnici prišli na to, da sonce umori miš. Eden preparatorjev je pustil past za ujeto mišjo slučajno pol ure na soncu. Ko se je vrnil, je bila miš mrtva. Nato so začeli ubijati čez noč ujete miši in podgane na ta način, da so postavili pasti na sonce. Nadaljevali so poskuse in dognali: ako izpostavimo nekatere glodalce soncu, poginejo že po zelo kratkem času: miši najhitreje čez pet minut, sive podgane čez devet minut, morski prašički čez dvanajst minut, kunci čez 39 minut. Ako piha veter, ali pa če se dela umeten veter z električnim ventilatorjem, se nastop smrti zakasni. Iz tega razvidimo, da je za nekatera bitja sonce življenje, za druga pa smrt.

SLUČAJ V ŽIVEM SVETU

Slučaj ima v našem življenju čestokrat usoden pomen. Kakšno novo poznanstvo, srečanje ne predvidenih okoliščin lahko odloča o vsej naši bodočnosti. Verni ljudje menujejo te slučajnosti božjo previdnost in jim dajejo tako ves drugačen pomen. Za nezakonitostjo slučaja iščejo vendar nekega višjega zakona, ki naj vodi naše življenje.

Tudi naravoslovec, ki se vprašuje za vzroki vsakega pojava, se mora baviti z nedoločnim pojmom slučaja že zato, ker mora priznati veliko vlogo, ki jo ima slučaj v živem svetu.

Mnoge živali, ki obljudujejo morje in sladko vodo, izpraznijo vanjo ob času dozorelosti svoje spolne produkte. Samčeve klice morajo, če hočejo izpolniti svojo nalogo, poiskati jajčeca svoje vrste v neizmerni prostornini vodovja. Pri tem so jim v korist sicer kemične vabe, a končno odločuje vendarle slučaj, da-li morejo v svojem kratkem življenju doseči svoj namen. Na tem ne spreminja ničesar dejstvo, da je bivališče dotične vrste živali, rib, morskih ježkov, črvov itd. omejeno na primer na manjši zaliv.

Še bolj je življenje mnogih zajedalcev odvisno od vsakovrstnih slučajnosti. Tako živi v žolčju ovac, poredkoma tudi v človeku, tako zvana jetrna pijavka, ki povzroča med ovcami jetrno gnilobo. Z blatom pridejo njena jajca iz ovce na pašo. Sedaj mora jajce, n. pr. z dežjem, dospeti do kakšne mlake ali jarka. Tam se razvije v majhno klico, ki plava naokrog s pomočjo drobnih dlačic. V določeni starosti mora dospeti v polža povsem določene vrste, kjer opravi nadaljnje stopnje svojega razvoja. Nato mora za kratek čas spet v vodo in se ustavi potem na kakšni bilki ob bregu, kjer se zabubi. In po vseh teh slučajih se mora zgoditi sedaj tudi največji slučaj, da pride ovca, ki ga požre z bilko vred. V ovčjem telesu prične svoj krogotok znova. Razumljivo je, da bi po tolikšni odvisnosti od slučaja ta vrsta pijavk kmalu izginila, če bi narava ne poskrbela za njeno ohranitev s tem, da nadomesti ogromno število uničenih jajc s še večjo njihovo proizvodnjo v ovčjem telesu. Z odvisnostjo od slučaja narava tako rekoč že v naprej računa.

To nam pa pove nekaj, kar nam je iz vsakdanjega življenja dovolj dobro znano: slučaj namreč lahko vpliva na uso-

do v poedinih primerih, celoti naravnih dogajanj pa ne more dati pravca. To je, kakor če izstrelimo naboj šiber v sredino tarče. Smer poedinih zrn določa slučaj, a smer celote (namreč proti sredini tarče) določamo mi s pomeritvijo. Tako določajo tudi celotno smer za lastnosti potomcev nagnjenja, ki so jih podedovali po starših, poedine primere pa spreminjajo potem še slučajne zunanje okoliščine, n. pr. dobra ali slaba prehrana, način vzgoje itd.

Ni čudno, da so skušali mnogi pripisovati slučaju celo vlogo prevladujočega naravnega zakona, čeprav zveni malo nesmiselno, da bi hoteli nezakonitost slučaja povzdigniti v zakon. Darwin je razlagal n. pr. raznoličnost v carstvu organizmov s slučajem. Dejal je, da daje slučaj možnost za boljše uspehe v življenjskem boju in s tem za naravni izbor med bitji, ki je nujno zvezan z majhnimi spremembami v primeri s predniki.

V zadnjem času so raziskali podrobneje vprašanje o vlogi slučaja. Eno izmed najbolj znanih zaščitnih prilagoditev nam proži »potujoči list«, vrsta kobilic, ki so v resnici varljivo podobne drevesnemu listu. Njih telo se je sploščilo in razširilo v obliko lista, dobilo je zeleno barvo in zmožnost, da se guga na način, ki spominja ves na rahlo zgibane liste, poleg tega ima žival možnost, da ji posamezni telesni deli zapadejo v neko vrsto omrtvičnega krča, brez katerega bi se gibala prehitro, tako da bi se ne mogla tako lahko skriti med listi. Če preiščemo druge vrste kobilic, naletimo na vse te lastnosti posamez. Pripadajo torej vsej skupini, a samo pri potujočem listu jih dobimo skupaj. Nastanek posameznih lastnosti si razlagamo danes z mutacijami. nenadnimi spremembami kakršnekoli vrste, ki nastopajo v potomstvu in so podedljive. Njih nastop je slučajen, na videz brez zveze s pogoji vnunjega sveta ali notranjostjo živali. Te mutacije so lahko živali koristne ali pa škodljive. Skoraj gotovo je, da so zgoraj navedene posamezne lastnosti kobilic takšne mutacije in vemo, da v določenih vrstah prevladujejo tudi določene mutacije. Tako bi lahko domnevali, da so nekoč brez vsake zveze s predlogo, s prvim listom, slučajno nastale te lastnosti kobilicega rodu, slučajno stobile skupaj in ustvarile čudež notranjega lista. To domnevo nam potrjuje dejstvo, da so

kobilice v obliki listov živele že v pradednem času, ko listnatega drevja sploh še ni bilo. Tu bi imeli torej tudi potrditev Darwinovega nauka o vlogi slučaja v živi naravi.

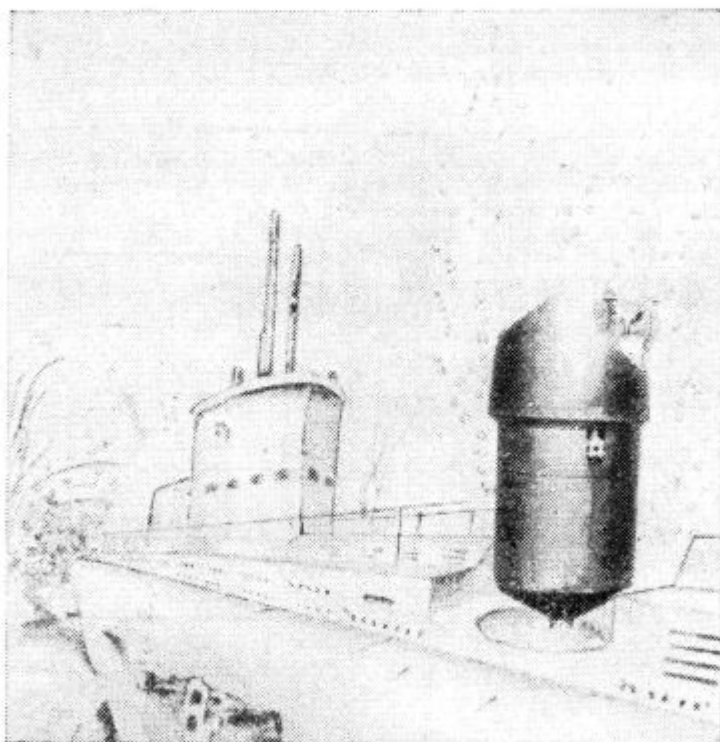
A vendar se nekaj v nas upira predstavi, da je vse smiselno in po načrtu urejeni svet, ki nas obdaja, konec konca proizvod slepega slučaja. Dr. egh

REŠEVALNI TANK ZA PODMORNICE

Zmerom znova vznemirjajo svet vesti o strašni smrti, ki zadene zdaj tu, zdaj tam moštvo potopljenih podmornic. Če si zamisliš, kako se tak podmorski orjak s posadko vred počasi pogreza, kako pada vse niže in niže pod morsko gladino brez nade na rešitev, ti mahoma

bilo mogoče rešiti niti enega živega moža. Zgodovina podmorske plovbe pozna še celo vrsto takih žalostnih primerov.

Odkar se grade podmornice, se grade tudi reševalne naprave za primer katastrofe. Tehnika je preskusila že nešteto izumov, med katerimi so se mnogi

Reševalni tank s posadko ponesrečene podmornice se je sprostil iz trupa in se dviga na površje

vstane spoznanje, kako strašno orožje je podmornica ne samo za sovražnika v vojni, ampak tudi za lastne ljudi v mirnih časih. Vsem so še v svežem spominu katastrofe francoske podmornice »Prometej«, angleške podmornice »L 1«, ki je zadela ob morsko dno in ameriške podmornice »S 51«. V vseh treh primerih so obležale podmornice razmeroma plitvo v morju in vendar ni

v normalnih okoliščinah tako sijajno obnesli, da bi sodil, da reševanje posadke potopljenih podmornic nitj ni tako težak problem. Ako pa so prav te priprave uporabljali v zares kritičnih primerih, so pa zmerom odpovedale in moramo priznati, da reševalne priprave s 100 odstotno zanesljivostjo danes še nimamo. Najradikalnejše sredstvo, da bi se take nesreče v bodoče popol-

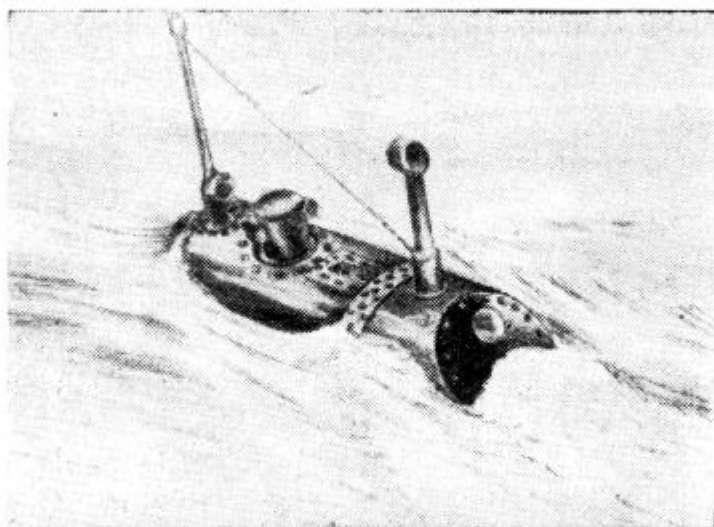
noma preprečile, bi bil mednarodni dogovor, po katerem bi se vse države odpovedale temu orožju. Žal pa so pokazala pogajanja o pomorski razorožitvi v Ženevi, da je za to vrsto razorožitve na svetu danes manj razumevanja kakor kdaj poprej.

Po vsem tem se sliši kakor protislovje vest, da so nečlano v Švici praktično preskusili nov reševalni tank sistema »Keller«, ki se je tako izvrstno obnesel, da smatrajo učenjaki reševanje posadke potopljenih podmornic v bodoče za rešen problem. Za reševanje bo služil poseben tank, ki ga bo imela vsaka podmornica na krovu in ki popolnoma samodelno opravlja svojo

valnega tanka nasproti starejšim sistemom.

Brž ko se podmornica iz kakršnegakoli vzroka ne more več dvigniti na morsk gladino, zlezejo vsi mornarji v reševalni tank, ki je montiran sredi podmornice, tesno za poveljniškim mostom. Pritisk na vzvod zadošča, da se prekine mehanična zveza, ki spaja tank s podmornico in tank se zaradi lastnega vzgona dvigne iz podmornice ter se prične naglo vzpenjati na površje.

Konstrukcija reševalnega tanka je tako stabilna, da se lahko dvigne iz vsake globine, ki jo podmornice vobče še vzdrže. Poskusi na pritisk so pokazali, da reševalni tank prenese praktično

Reševalni tank plove z lastno silo proti najbližji koplini ali rešilni ladji. Sprednja cev je periskop (daljnogled), zadnja pa filter za varkavanje zraka. Med obema je razprta radio antena

posel, tako da za reševanje ni potrebna nikakršna tuja pomoč.

Izumitelj novega reševalnega tanka je švicarski inženjer Keller. Nekaj let se je teoretično bavil s svojim izumom, dokler ga ni tolikanj izpopolnil, da je lahko pustil letos v zvezi z nekim inženjerskim uradom izdelati v Curihu prvi model v naravni velikosti, s katerim je dosegel pri poskusih popoln uspeh.

Iz lahko razumljivih razlogov se na slikama, ki ju prinašamo, ne vidijo vsi bistveni detajli, vzlic temu pa dovolj jasno kažeta, na kako genialen način je izumitelj rešil težavni problem.

Naslednja kratka pojasnila nam bodo pokazala velike prednosti novega reše-

vsako globočino, v kateri se podmornice običajno kretajo. Tank je tako konstruiran, da služi v podmornici hkrati kot delovni prostor, tako da zaradi njega tonaže podmornice ni treba prav nič zvečati, ker posebna vodotesno zaprta zatočišča za moštvo, kakršne imajo sedanje podmornice, v bodoče ne bodo več potrebna.

V primeru katastrofe se bo moštvo lahko rešilo popolnoma brez tuje pomoči, ki je sicer na širokem morju in ob viharnem vremenu tudi popolnoma iluzorna. Vsi reševalni manevri od trenutka, ko se moštvo zateče v tank pa dotlej, ko se z njim vred dvigne na morsk gladino, trajajo največ štiri minute, ne glede na to kako globoko je

podmornica nasedla. Tako kratka ped časa zadostuje, da se vsa posadka reši neizbežne smrti. Kakor so pokazali poskusi, je rešitev mogoča celo, ako se podmornica postrani vleže na dno.

Čim se dvigne reševalni tank na vodno gladino, se lahko potisne iz nje-ga v vseh smereh vrtljiv periskop in posebna cev s filtrom za vsrkavanje zraka. Med periskopom in to cevjo se razpne antena, da lahko brodolomci že čez nekaj minut poiščejo brezžično zvezo z bližnjimi ladjami. Tank, ki je izoblikovan kakor čoln, je opremljen z motorjem 100 ks in ima s seboj toliko goriva, da lahko plove z lastno silo do 1200 km daleč. Brzina znaša 30 km na uro. V shrambah je zmerom pripravljeno za tri dni živeža, kar bo pač v ogromni večini primerov zadostovalo, da bodo brodolomci vzdržali do naj-

bližje koptine ali rešilne ladje. Oblika tanka je tako izbrana, da moštvo tudi na zelo nemirnem morju ne bo preveč trpelo zaradi premetavanja.

Z opisano reševalno napravo je torej v vsakem pogledu ustrezno reševanju moštva potopljenih podmornic, kolikor je le mogoče z današnjimi tehničnimi pripomočki. Zaradi tega je tudi razumljivo, da se pomorske velesile že zdaj močno zanimajo za novi reševalni tank in bi si vsaka rada pridobila patente za svojo izključno uporabo. Upajmo, da izumitelj iz vidikov obče humanosti, ne bo dajal prednosti ne eni ne drugi, ampak bo podaril svoj izum vsem mornaricam, da se bodo lahko z njim vse v enaki meri oborožile pred strahotami globokega morja, ko se že ne morejo sporazumno odreči usodnemu orožju, ki jim je vzrok. JN

N A Š J E Z I K

BOGOJANSKI — BOGOJANČAN PROF. VILKO NOVAK

V 22. številu Zisa je dr. Fr. Tomšič opozoril na smernice, katerih naj se drži knjižna raba krajevnih imen. Raznolikost slovenskih krajevnih imen, v katerih se odraža zgodovina in narečje zemlje, zahteva prav posebne pažnje tako glede rabe oblike in poudarka imen. Pokazati hočem primer iz skupine prekmurskih krajevnih imen. Vas Bogojina je postala po Plečnikovi cerkvi dokaj znana in neštokrat slišimo ter čitamo v časnikih in revijah pridevniško obliko bogojinski. Na videz je ta oblika docela samoposebno umevno izvedena, toda na domačino vpliva prav tako odbijajoče, kakor bi n. pr. občutili obliko ljubljenski. Vsak pripadnik prekmurskega narečja namreč rabi obliko bogojanski in Bogojančar (ne: Bogojinec ali Bogojinčan, kar so tudi pisali!). Saj nam je znano iz mnogih slovenskih imen, da znamenjuje pripona —jan prebivalca kakega kraja ali osebe po njih rodu, n. pr. meščan (iz mest-jan), gorjan — Gorjanec, Celjan, Ljubljančan iz Ljubljanec-jan (že ime samo je tvorjeno s to pripono: Lubjan-e) itd. Taka tvorba se vrši tedaj popolnoma v duhu slovenskega jezika. Pripomniti je še, da v kraju samem in v najbližjih vaseh izgovarjajo obliko skróčeno: bogajnski, Bogajncar — končni —an namreč prehaja v vseh podobnih imenih v tem narečju v —ar: n. pr. Filovčar (Filovci). Primer podobne tvorbe izkazuje n. pr. še oblika: »jürjanski« (k Sv. Jurij), Jürjančar.

Ta primer nam priča, kako previdni moramo biti pri rabi krajevnih imen, ako nočemo priti v nasprotje z duhom jezika, pa bodisi da ga hrani le še kako narečje.

LAC IN LASSO

V »Mladem Jutru« se 1. dec. v križanki išče soznačnica za ptičjo past. Zbral sem nekaj izrazov: cipnica, kamba, klonek, klonja labora, limanica, lindra, locen, lov(n)ica, lovka, mreža, (na)stava, podpesica, progla, sklop(ec), tenet(va), tenetvo, zadruga, zanka, zapadka, zrušnica, žerjal, žimavica, žimnica. Od 28 besed pa ni nobena za nič. Poglejmo še šulekov hrvatsko-nemški slovar iz l. 1860. Pod Vogelafalle, Vogelnetz in podobno najdeš: klisa, kljusa, klonja, kloпка, labura, lep-kovača, sklopica, omée, osila, vigovi... Odprimo še M. C. Vlahovića »Lov u Kolašinu« iz l. 1933.: bata, karlica, konac, košar, pračka, sklopac, tičara, tonota... so še nekateri nadaljnji nazivi iz Črne Gore. A tudi po tej poti ne morem do rešitve. Naposled se po najdbi drugih besed sama po sebi izlušči enozložnica: lac. Pieteršnikov slovar jo ima tudi v obliki lač in jo prav izvaja iz ital. laccio, ki se v španščini glasi lazo. Argentinci pa z govornijo kot s in tako se je iz Amerike ta naziv vrnil kot Lasso. Koren je v latinskem »laqueus«, ki je dal v francoščini lacs (izrečeno: la), v angleščini lace, v nemščini pa Latz, Brustlatz, Speichellatz. Ako pogledaš Pretnarjev Francosko-slovenski slovar iz l. 1932. pod bavette, najdeš prevod: lacek, prtlič, ki se prveže otrokom okrog vratu... Nemški lacek ima pri nas dobre domače soznačnice: bradúc, podbradnica, slinček. D.

SKOZI BEOGRAD V PEĆ

DR. ANTON DEBELJAK

N A D A L J E V A N J E

Noč se je storila, ko smo stopili v Kosovski Mitrovici iz vlaka. Da bova prej večerjala, sva najela kočijo do mesta. Po nasvetu rojaka orožnika sva se pogajala za ceno, in sicer uspešno.

Tod se čuti arnavtska bližina, vedno moraš mešetariti in se za vse podrobno dogovoriti. Tako mi je bil nasvetoval že v Ljubljani slikar Zupan, ki je lani tod prebil mesec dni. Pravi mi je primer, kako je šofer 3 km pred nekim mestom izkrcal vse potnike in težke njih kovčege, češ, da nima dovoljenja za vožnjo. Takemu vozaču se pač prilega pomen, ki ga »šoferju« daje francoska latovščina: rokovnjač! Uspešno sva se pogajala tudi, ko sva si kupila vozovnico pri avtobusu za Peć. Nekaj sva s »cenkanjem« zbila v hotelu »Parizu«, kjer so nama računali »spavanje« po 10 Din, t. j. soba z 2 posteljama. Preprosto, vendar snažno. Na vsej poti v treh tednih nisem naletel ne na skokico, ne na lazico, ne na stenico. Ker pa tedaj še nisem vedel, kako bo v tem pogledu, sem se hotel izgovoriti:

»Pa ako ne spavam?«

»Vam bomo odračunali,« se je nasmehnil natakarček, »kadar se vrnete.«

Z vso resnobo naročajo gosti vino na kile, t. j. litre, n. pr. pola kile i taze (sveže) vode. Precej zgodaj se spraviva »pod kožo gledat.«

Ob poli treh sem že buden. Skoraj začno pospravljati gostilno pod nama. Muezin hripavo naznanja dan. Ob štirih se jame razvijati vrvež po mestu: ljudje s kosami, z vilami, z okukami (kavlji), srpi odhajajo na delo peš ali na oslih; ciganska družina se pelje na vozu; tam coklari zakrita bula; razcapanec nese otroka cucoramo: baba hlača po mostu preko Ljušte. Gosje jate gagaajo mimo; pripodi se čreda bivolov in bivolic (da ne poreče kdo: bikrav), za njimi bleje tolpa ovac. Pravi kino po ulicah, kakršen se včasih vidi v dvorani »Olympe«, tik katere je najina soba.

Pod mojim oknom sedé gostje ob pijači. ki jo je rajni Bulić imenoval: potio ex faba arabica decocta. Sladkor pomočijo v vodo, ga vtaknejo v usta, nato srebaajo kavo. Dva junaka pa se zalivata

Ulica v PEĆI z Bajrak džamijo

z rujnim vinom. Prisluskujem. Eden pripoveduje:

Pred nekoliko meseci se mi je pripetila nesreča. Vrana mi je spleta gnezdo v podstrešni lini in znesla jajce. Vrana se spotakne ob gnezdo in zavali jajce. Jajce pade na gredo in jo pol odbije. Odlomek štrbunkne v tamburico in ji potrga strune. Začnem vlačiti desko iz tambure, pri tem pa se mi vrana podela na tilnik. To me prevagne in udarim s čelom ob poln meh olja tako hudo, da sem si vse zobe polomil . . .

Ob šestih me je že obril eden izmed najbližjih brivcev. Kadar sem vprašal po ceni, se mi vse do Ulcinja odgovarjali: »Koliko očeš!« Potlej sva s solilebnikom pohajkovala po mestu, nazvanem v 14. stol. cerkvi sv. Dimitrija (Dmitrovica ali M.), zobala grozdje, nato pa ob 7ih stopila v nabito škaflo, samodrž, ki nas je mikastil po mestni kaldrmí, potem pa teke! kakor po maslu preko krasnega in klasnega polja. Ženčci se povsod potijo, na gumnu se vrši kar na prostem, nato se svet dviga, zavijamo jo

po prevagilih, Arnauti ponujajo prav po ceni lepe hruške.

Kakor je bila spočetka vožnja prijetna, tako sem se je po dveh urah naveličal. Na srečo smo obstali pri samotni krčmi, kjer sva si privoščila čokanjčič rakijske, t. j. pol fraklja — ali po gorenjsko: tur-niček žganja. Na vsakega je prišlo šilce ali pehota, kakor se ponekod sliši za štamperl. Po vrhu pa še čašo čiste »hadveo«. Za gospodarskim poslopjem je stalo nekaj mož in otroče, ki so čakali, kdaj se bo poljubilo težkemu biku zme-

nika, tovarnarja in bankirja g. Rajeviča, enega izmed redkih tam rojenih Srbov.

Gostitelj je bil malce presenečen, saj naju je pričakoval šele okoli 10. avgusta misleč, da državni uradniki ne dobivajo tako redno plače. V naglici naju je spravil v lepo opremljeno »kulo« in prinesel dobrodošlico, žganico, potem pa šel pripravljat obed. Bil je namreč sam doma. Žena z otrokoma je bila pri starših. Čitala sva med tem dnevnik, vmes dva nemška. V mislih sem si obnavljal vre-

PEČ: PATRIARŠIJA

niti se za mršavo kravico. Ta pa je imela drisko, kar se je plemenitemu juncu vse-kako za malo zdelo.

Poslej je naš samokret drdral večino-ma po ravnem. Srečavali smo pogosto ljudi, ki se niso sramovali držati razpet senčnik nad seboj, tako pešci kakor ja-hači ali pa »voženci«. Prav zares, okoli Peči se ljudje ne marajo peči. Pred me-stom sva ob ¾ na enajsto izstopila, po-kazala oboroženi sili svoje potne »ispra-ve« in krenila na levo v skupino poslo-pij: parni velemlin, ki z moko zalaga vso Črno goro. Upravlja ga inženjer I. To-mec, ki je bil ob koncu svetovnega pož-a-ra najboljši dijak mojega sopotnika v Kranju. Prebivši nekaj mesecev v Mar-seilleu — o kraj nesrečnega imena! — in poldrugo leto v Parizu, je zvedel za to službo, jo dobil in se oženil s hčerjo last-

nje po nemški državi, spomnil sem se, kake strasti jo pretresajo. Še celo med vojno, ko je bila nemška fronta strnjena, je pisal rajhovski Arbeiterwille 17. V. 1917:

»Avstrijci so malopridneži, mrcine, po-tepuhi, bedaki, idioti, izdajalci, lopovi, vlačugarji, mevže, mile jere in zakleti sovražniki nemške države. To smo žal precej pozno spoznali — žalostna posledica naše priznane nemške dobrodušnosti.

Pozno, toda ne prepozno.

Korakali bomo na Dunaj, Budimpešto, v Trst, Segedin in Novi Jičin, anektirali Češko, Moravsko in Bukovino ter se po-tem s čilimi močmi obrnili proti Zedinje-nim državam ameriškim.

Tako, zdaj pa lahko udarimo.«

IZ dremavice naju je splašil prijatelj Tomec, češ, kosilo je pripravljeno. Izbor je bil posrečen, večidel zelenjava, kakor se spodobi ob vročini. Zalili smo jo s kapljico, pridelano v Tomčevem vinogradu. Pili smo »na zdravje vseh, ki imajo noge po tleh«. Na dvorišču pa sta luckala svoj litrček dva vojaka iz ptujske okolice, ki sta se kar sama povabila k radodarnemu rojaku. Ker je bil domači vozač — Gorupič iz Črnomlja — po opravkih, naju je gostitelj povabil v izvoščikovo kočijo, ki nas je odpeljala v bližnji samostan. Skozi mesto gredoč, opaziš 14 džamij, štrlečih v zrak kakor ona stvar, ki jo slika distih neznanega prijapejskega pesnika:

CD si scribas temonemque insuper addas,
qui medium te vult scindere pictus erit.
Podobno predstavo take bridke sablje je na nič manj muhast način prikazal kasneje Diderot v romanu »Le neveu de Rameau«.

Ob Pečanski Bistrici smo prispeli v slavni manastir, sv. patrijaršijo, kjer so

nekadaj stolovali srbski nadškofi in patriarhi. Dolgolas ruski menih nas je sprevaljal po poslikanem hramu božjem in tolmačil kar se da nestrokovnjaško in nerazumljivo razne umotvore. Nekaj slik je obnovljenih, večina je precej pokvarjenih. Tiste dni jih je fotografiral Gabriel Millet (reci: milè, ne pa mi je, kakor trdi N. Enc. SHS), profesor Francoskega kolegija. Rad bi ga bil kaj vprašal, pa se je pravkar živahno prerekal z dolgovezno žensko, nemara svojo soprogo. Znameniti bizantolog je izdal mojstrsko knjigo o stari srbski umetnosti, kar omenja M. Ibrovac v uvodu svoje »Anthologie de la poésie yougoslave«, ki skoraj izide.

Tako skrbi naša država, da se ohranijo stare umetnine. Enako drugod: ker je v juniju 1934 pogorel samostan Méga-Spilaion, zidajo sedaj na Grškem okoli velikih samostanov shrambe, ki jim ne bo mogel ne potres ne plamen do živega.

D A L J E

J. J. RABEARIVÉLO: PRESQUE-SONGES

Pred malo meseci je v Tananarivi na Madagaskaru izšla pesniška zbirka »Kakor v sanjah«, prevod iz malgaščine (hova) na francoščino. Pesnika sem že nekoliko predstavljal našemu občinstvu v »Žisu« 1932, I. (20, 21) in »Jutru« 16 VI. 1932. V pričujočem snopiču poveličuje svojo rodno krajino, vsakdanji čudež morja in sinjine, gozd, to »rastlinsko gorost«, suhe

griče, vola zebuja, čigar roga sta rastoči polmesec, ptice, obleko »lambo« in valihe (godalo), grobove, vdanost nasproti rajnim. Verzi so posvečeni vsem prijateljem, mrtvim in živim, sinovom Iztoka in Zapada. Med temi je A. Gauguin (o njem glej Žis. 18. junija 1933), Keats (Žis. 28. maja 1933), Chopin, i. dr. Med onimi proslavlja na primer pesnikinjo rojakinjo, z imenom Esther Razanadrasoa:

Ali spiš na rdeči zemlji, kamor si legla,
na tej rdeči zemlji, koder še trava ne
raste, a koder živijo slepe mravlje, ki
jih opaja vino iz črnega grozdja tvojih
oči?

Posebno so posrečene maloštevilne mladinske pesmice in »Les Twis Oiscaux«. Pogosto najde izvirno prispodobno. Vzemimo starca, ki je nekoč nosil bujne črne kodre:

Noč nekdanjih njegovih las
je nadomestila polna luna njegove pleše,
obdana z drobnim belim grmičjem...
(Le Bien Vieux)

Med dehtečim sadjem ti poklanja »dve
tolsti mangi, iz katerih boš mogel sesati
souce, ki so je vlijo v njiju« (Fruits).

A. Debeljak.

FIZIOLOGIJA HLADNIH DNI

Tako zvanih »prehodnih časov«, jeseni in pomladi, se ljudje zelo bojijo. Kaj lahko dobe tedaj zaradi vremenskih preobratov katarje lažjega ali tudi težjega značaja.

Po najnovejših raziskavah pa bi morali jesenske bolezni vrednotiti drugače nego pomladna obolenja. Jeseni je namreč odpornost proti bolezni veliko večja nego pomladi. Znano je, da pomlad kaj rada pobere stare ljudi in jetičnike, dočim prenašajo jeseni boljše. Med drugim bo razlaga za ta pojav v tem, da zima slabi človekovo odpornost in da ima tudi vrsta sončnega žarenja veliko vlogo.

Sele v našem času so ugotovili, da vsebuje svetloba ultraviolettne žarke samo pomladi in poleti, dočim jih med oktobrom in marcem v nižinah ni. To je v zvezi z različnim vpadnim kotom sončnih žarkov. Čim bolj poševno vpadajo ti žarki, tem večja je pot, ki jo morajo opraviti skozi ozračje in tem večja je nevarnost, da se ultraviolettne žarki na tej poti izgube za nas.

Tako je naravno, da je v jesenskem in zimskem času pri nas posebno pogosta bolezen rahitis. Ta bolezen je izrazito v zvezi s pomanjkanjem ultravi-

oletnih žarkov in jo zato danes tudi uspešno zdravijo z ultraviolettnimi preparati in umetnim obsevanjem z ultraviolettnimi žarki.

Zakaj je nahod v tem času tako pogost?

V človeškem telesu je na milijone bolezenskih klic. V normalnem stanju tvorijo proti njim samo potrebne obrambne snovi, ki zadržujejo njih razmnožitev. Kadar padejo vnanje temperature, bi moralo telo povečati produkcijo obrambnih snovi, a tega ne stori tako hitro, da bi začasno ne prevladovali bacili in se razbesneli posebno nad dihalnimi organi, ki so mrazu najbolj podvrženi. Tako se pojavi nahod.

Zakaj nam mraz pordeči lica?

Veter nekako masira obrazne mišice, pospeši krvni obtok in posledica so rdeča lica.

Ce stopite po zimsko-sportnem udeleževanju v toplo sobo in vam lica postanejo žareče rdeča, pomeni to, da je del toplote, ki jo je telo proizvajalo zoper vnanji mraz, sedaj odveč. V mrazu se je žilje stisnilo, v topli sobi se spet razširi, količina krvi, ki se pretaka skozenj, se poveča in odvaža od-

POD MOSTOM (Foto)

višno toploto skozi rdeča lica na prosto.

Če pa ste napol zmrznjeni in je koža že vsa rdeča in razpokana, tedaj se je tkivo začelo razkrajati, rdeče krvno barvilo se je že izločilo iz krvne snovi.

Ljudje, ki imajo vedno rdeča lica, so lahko prav zdravi, rdečica je znak, da jim telo proizvaja mnogo toplote. Anormalna rdečica pa kaže, da prevladujejo v krvi rdeča telesa.

Zakaj nam v mrazu šklepetajo zobje?

Če vas mrazi, vam mora telo bolj »zakuriti«. 75 odstotkov vse te toplotne produkcije se izvrši v mišicah. Zato zadostuje, da se gibljete in že vam postane topleje. Če pa ostanete negibni na mestu, da telo samo pobudo za gibanje, organizira vam namreč splošno drhtenje mišic. Najprvo reagirajo drobne podkožne mišice, ki stisnejo kožno površino skupaj, dlazičice se postavijo pokonci — in že imate najlepšo »kurjo polt«. Če to še ne zadostuje, pridejo velike mišične skupine na vrsto in ta proces se stopnjuje od navadnega šklepetanja z zobmi do splošne treslice. Tako si pomaga telo samo.

Zakaj nas hud mraz boži?

Enostavno zato, ker vpliva na nešteto živčnih končkov, ki so raztreseni po vsej kožni površini. Ob trebuhu je živčnih koncev, ki jih imenujemo mrzlotne točke, največ, na koncu jezika je pa spet razmeroma največ nasprotnih toplotnih točk. Če vpliva mraz na nas, povzročijo te živčne točke hitro in močno stisnjenje mišične okolice, kar ima za posledico povišanje toplote. Po prehitrem stisnjenju pa trpijo tudi živci, ki posredujejo občutek bolečine, tako da nastane skoraj istočasno dvojni občutek: bolečina in mraz. Ker vodijo živci bolečine dražljaja hitreje v možgane nego temperturni živci, se dogaja, da občutimo v ostrem mrazu najprvo bolečino in šele potem mraz sam.

Zakaj morajo živali zimo prespati?

Čim se v naravi temperature znižajo, se pri živalih, ki imajo navado zimo prespati, zgodijo čudne spremembe. Po spremembah v gradnji in delu krvnih žlez se jim telesna temperatura zniža prilično na stopnjo vnanje temperature. Istočasno postanejo živali bolj leni in počasi zapadejo v spanje, ki traja običajno šest mesecev. Včasih jih pa zbu-

di velik mraz, včasih jim ne zadostuje tudi zaloga hranljivih snovi, ki so si jih nabrale v telesu. Tedaj se jim telesna temperatura večinoma takoj zviša in in ostanejo budne za ure, dneve ali tedne.

Med zimskim spanjem živali ne mrejo od lakote, ker se je njih telesna presnova tako znižala, da vztrajajo z zelo majhnimi zalogami hrane cele mesece. Nizka telesna temperatura jim vztrajanje še slajša, ker je poraba »kuriva« za to nizko temperaturo minimalna.

Dr. —tn

ALI JE VREDNO ŽIVETI?

S tem vsakdanjim vprašanjem se je bavil visoko učen kongres na vseučilišču v Clevelandu. Profesor kemije Bancroft je na tem kongresu poročal, da mu je uspelo odkriti spojino sode, ki podaljša življenje najmanj za dve leti. A če je učenjak pričakoval, da ga bodo njegovi tovariši zaradi tega slavili kot dobrotnika človeštva, se je zelo zmotil. V živahni debati se je namreč izkazalo, da je večina smatrala Bancroftovo odkritje za brezpomembno, češ, da je življenje povprečnega človeka danes nevedno življenja sploh. Neki govornik je citiral glede tega znan izrek dr. Mureya Butlerja, ki je dejal ob priliki neke smrti: »Popravljen človek! Živel je trideset let in umrl s šestdesetim...«

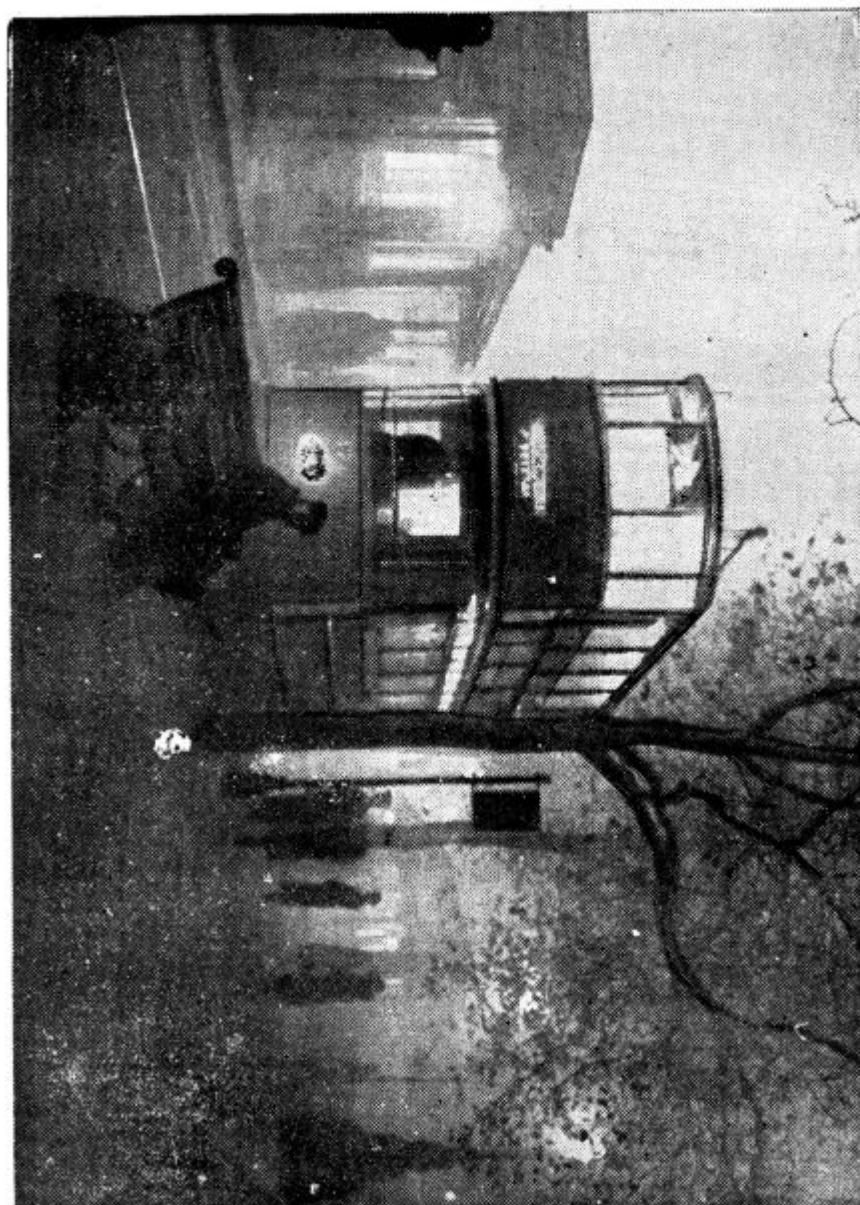

K. Rang: BREZE

SPANEC IN USPAVILA

Gotovo je nekoliko čudno, da o spancu, vsakdanjem pojavu v človeškem življenju, tako malo vemo, da je ta pojav malo proučen in da je marsikako dognanje zelo dvomljive vrednosti. Znanstvena definicija pravi: »Spanje je periodično se ponavljajoč življenjski pojav s prav svojevrstnim opešanjem zavesti za pridobitve rastočih in v svrhu nadome-

stitve porabljenih življenjskih energij.« Blagodejni spanec je dar sreče, zato se pri normalnem poteku življenja niti ne spomnimo na njegovo dolžnost. Kar pa izgubimo možnost zdravega spanca, vstane pred nami eden izmed najtežjih problemov. Izmučena duša in izmučeno telo si tako želita okrepujočega spanca, da bolniki neredko posežejo po sredstvih, ki povzročajo več

LONDON V MEGLI
Slika iz Londona, ko je nedavno obiskala angleško prestolnico močna megla, ki je za nekaj ur onemogočila vsak promet

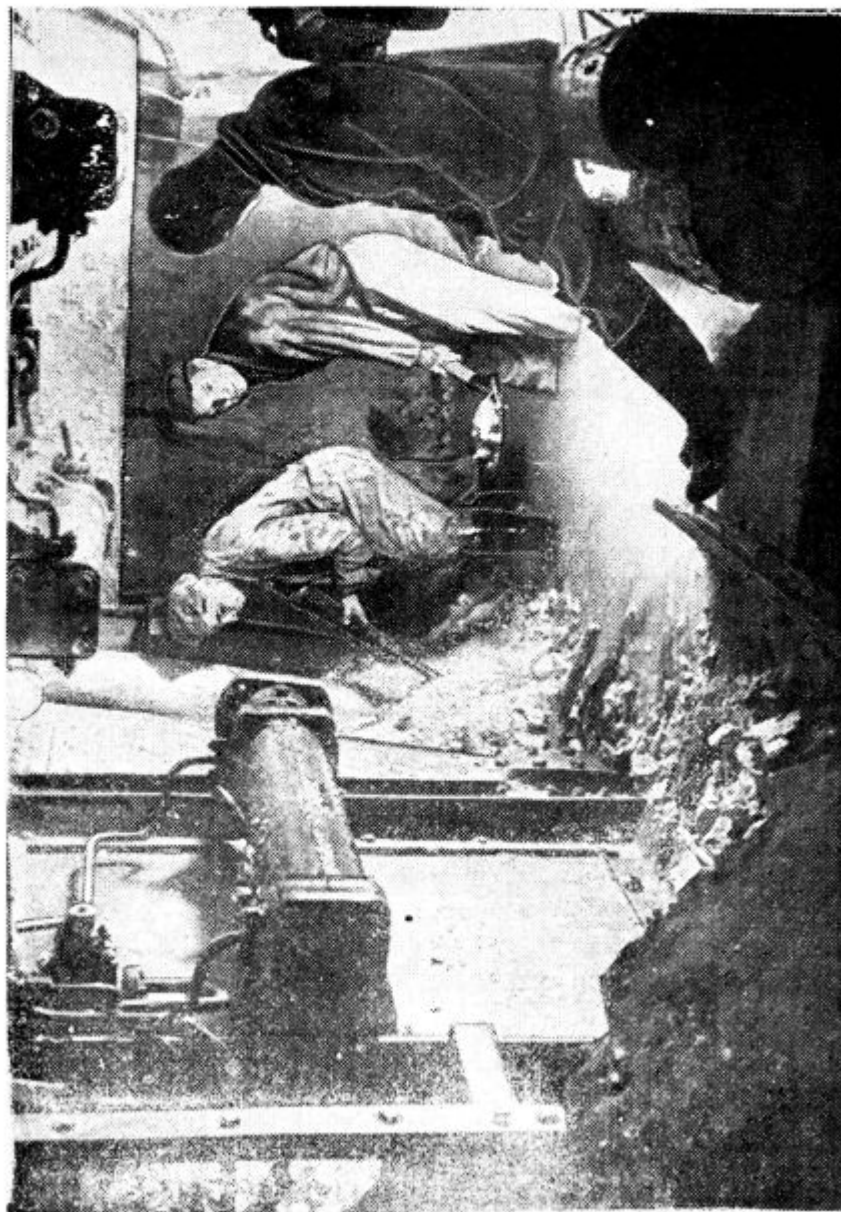
ni spanec, samo da se rešijo strahot nespečnosti.

Odkar se človek zaveda svojega človečanstva, so mu znane duševne in telesne muke, preganjajoče krepilni spanec. Zato je tudi vedno iskal sredstev zoper nespečnost. Sedanja strast za mamila je bilo prvotno morda le hrepenenje po spancu, vsekako pa človek že vekove pozna razna zelišča, ki prinašajo blagi nočni počitek. Z izredno spretnostjo si je sestavljal pijače, le da danes ne vemo več, iz česa so bile se-

stavljene. Najčešče mu je služil opij. V mitologiji naletimo povsod na mak kot simbol spanja in Somnus, zimski bog spanja, drži v roki snopič makovih stebel.

Velika vloga je bila pri starih določena mandragori, ki je prišla najbrž iz Perzije in koje korenine včasih pokazujejo razrastke podobne pritlikavim človeškim oblikam. Že ta okoliščina sama vzbuja razne mistične domneve, tem bolj pa, če uporabljamo v tej zvezi še mandragorove plodove, lepo dišeča in

NAJNOVEJŠA PODZEMSKA ŽELEZNICA
V Moskvi građe z vsemi silami podzemsko železnico, ki bo zgrajena v rekordnem času. Sredi januarja prihodnjega leta bo izročena prva proga prometu

uspavajoča rumenordeča jabolka. Sedaj vemo, da je ta zel strupena zaradi dveh strupov, hiosciamina in skopolamina, ki jih vsebuje, toda že nekoliko tisočletij človeštvo pozna njene učinke. Že v pradavnih časih so znali ceniti pravilno doziranje: Par kapljic povzroča mirno spanje, nekoliko več tega soka ima za posledico globoko in težko spanje, ki omogoča marsikak zločin, še več kapljic pa pomeni neizogibno smrt. Marsikak velikaš je ukazal svojemu telesnemu zdravniku naj mu pripravi smrtni napoj, bodisi zase ali za koga drugega. Zdravnik je točno ustregel, volji svojega gospoda, saj vemo, da je bil njegov položaj pogosto enak suženjstvu.

O sličnem zločinskem nalogu, ki je prvi ugotovljen primer te vrste, nam poroča Kornelij Nepos. Sin znanega sirakuškega tirana Dionizija je ukazal zdravniku, da je dal bolncemu očetu smrtni napoj, da bi Dionizij ne mogel napraviti sinu neugodne oporoke. Tiranov sin je na ta način izpodrinil svojega strica, ki bi v nasprotnem primeru najbrž prišel na bratov prestol. Napoj je obstojal najbrž iz večje doze opija, dogodek sam pa se je odigral v 4. stoletju pred našim štetjem. Kasneje, v dobi propada rimskega cesarstva, sta bila spaln napoj in čaša strupa čisto istovetna. Nič manj ni bil ta način priljubljen v srednjem veku.

Uporaba spalnih sredstev se začne v moderni medicini šele okoli l. 1832, ko je veliki nemški kemik Just Liebig odkril kloralhidrat. Mnogo današnjih farmakologov zavrača ta preparat in nekateri ga označujejo celo kot najnevarnejše spalno sredstvo, ki bi bilo moralo biti že davno popolnoma izločeno iz uporabe. Liebig sam seveda ni niti slutil, kako zelo bodo na nespečnosti trpeči ljudje segali po kloralu, ki res ni nedolžno spalno sredstvo. Ko pa je bil uveden v zdravstvo, je močno omejil uporabo morfija, katerega vzporedni učinki so že daleko neugodnejši.

Koralhidrat sestoji iz brezbarvnih kristalov, ki se v vodi in v alkoholu zelo lahko raztope. Če te kristale denemo na kožo, izzevojo huda vnetja, za pomirjenje živcev ne zadostujejo prav majhne doze, vendar pa sta 2, največ pa 3 trije grami že dovolj za pomirjenje hudega razburjenja in za dosseg mirnega spanja. Večje doze se na noben način ne smejo zavžiti, sicer na-

stane iz spanca nezavest in otrpnenje srca ter dihal. Že zato je treba pri uporabi največje previdnosti, posebno pri bolnikih, ki imajo težave s srcem ali s pljuči. Relativno zelo nevarno zdravilo je seveda napravilo že mnogo nesreč in mu zdravniki ne zaupajo preveč. So tudi namreč posebno občutljivi ljudje, ki jim že majhne količine lahko zelo škodujejo. Znaki zastrupljenja niso vedno enaki. Pred vsem popusti delovanje srca, dihanje postane slabše in včasih popolnoma preneha; tudi krči se javljajo, smrt pa nastopi zaradi otrpnenja srca v popolni nezavesti.

Nesreč se je pripetilo precej tudi zaradi zamenjave, dasi ima kloralhidrat oster duh in žgoč okus. Profesor Strassmann pripoveduje naslednje: Neki bolnik je na mestu karlovarske soli zavžil zjutraj dve kavini žlički kloralhidrata. Četrť ure kasneje so ga našli svojci spečega s pomodrelimi ustnicami in so takoj poklicali zdravnika, ki je odredil prenos v bolnico. Tam so mu dvakrat izprali želodec, pa je kljub temu umrl. Po prvem izpiranju se je nekoliko zavedel, da je lahko povedal svoje ime, kmalu pa se je spet onesvestil in umrl. Prvo izpiranje so zdravniki izvršili s 16 litri vode, drugo, pri katerem so uporabili 20 litrov, je ostalo brez uspeha. Pri raztelesenju se zastrupljenje ni dalo niti kemično dokazati. V prejšnjih časih so bili tudi kloralisti, ki so se na ta strup tako navadili, kakor morfinisti na morfij. Trpeli so seveda na hudih telesnih in duševnih motnjah. Te razvade danes več ni.

Zdravniki so postali kmalu nezadovoljni s kloralhidratom in pokazala se je potreba po boljših spalnih sredstvih. Kemiki so iznašli mnogo drugih sredstev, ki jih je pa preveč, da bi jih lahko vse našteali. Manj strupen je bil že l. 1883. odkriti paxaldehid, brezbarvna tekočina z duhom po etru. Tega sredstva je treba daleko več, da učinkuje kot strup in je zato res manj nevarno. Zato pa njegov uspeh nikakor ni gotov in često povzroča občuten glavobol. Lotili pa so se ga tudi ljubitelji mamil, ki so ga zavživali v količinah po 30 do 40 gramov dnevno. Zaradi tega je paxaldehid kmalu postal nepriljubljen. Tudi amilenhidrat se ni mogel obdržati; kemično je homologen z alkoholom, ki je takisto v nekaterih primerih uspalno sredstvo, često pa ne učinkuje.

Nato so se pojavila nova sredstva: sulfonal, trional, dial, adalin, dolga, še

vedno se razvijajoča vrsta, v kateri je najbolj znan veronal. Barbiturova kislina, ki je materinska snov veronala, je proizvod iz sečne snovi in iz malonove kisline. To hipnotično snov sta odkrila l. 1903 Fischer in Mering. Odslej je važno sredstvo v farmakologiji in dobro uspavilo, podajano v majhnih dozah, ker nima neprijetnih strani prej omenjenih sredstev. Seveda nekateri ljudje niti najmanjše količine ne prenesejo in že po eni tableti dobijo koprivast izpuščaj. Relativno majhne količine so tudi povzročile že smrt.

Tudi iz okoliščine, da je veronal priljubljeno samomorilno sredstvo, mu ne moremo delati očitkov. Odkar obstoja človeški rod, so znani tudi samomorilci in ako si kdo izbere sredstvo, ki ga ne opazuje iz spanja prevede v smrt, je skoraj razumljivo. Poskusi umora z veronalom pa so zelo redki. Tudi pri zavžitju velikih količin veronala nastopi smrt šele po dveh ali treh dneh. V lažjih primerih pa so običajni zelo skropeči izpuščaji. Zdravniška pomoč se poslužuje umetnega dihanja, želodčne cevi in srce okrepujočih sredstev. V novejšem času tudi raztopine grozdnega sladkorja, ki se daje bolniku po kapljicah ali pa se mu vbrzga pod kožo; izkustvo je namreč pokazalo, da se tako iz organizma hitreje odstrani strup.

Še veliko drugih uspavil je. Sečna snov, tudi karbamid imenovana, eden

izmed končnih produktov izmenjave snovi, je za mnoga uspavila izhodna točka. Wöhler je l. 1828. dosegel ta znameniti uspeh, da je na kemični način izdelal to snov. Razumljivo je, da obstoja med sečno snovjo in uspavilom neka sorodnost. Predstavljajmo si hudo bolnega človeka, čigar ledvice ne delujejo več v redu in ne vrše več naloge, da bi te odpadke telesa pravilno odvajale. Zastajanje seča povzroča uremijo, zastrupljenje s sečno snovjo, ki ima za posledico globoko nezavest. Sama priroda in razumevanje njenih patoloških pojavov nam je pokazala tu sredstvo, ki mora izzivati spanec. Tako je znanost prišla do tega, da iz sečne snovi pridobiva barbiturovo kislino in potem tudi mnoga druga uspavila: uretan, hedonal, nirvanol in kakor se že imenujejo. Zdravniki in bolniki pač potrebujejo teh sredstev in čeprav se da mnogo navesti v neprilog uspavilom, da se jemljejo često, kadar niso nujno potrebna, da se jemljejo v prevelikih količinah, da se često zlorablja in da pogosto napravijo le škodo, imajo vendar tudi svojo veliko dobro stran, ki je ne smemo pozabiti. Saj so pravi blagoslov in tolažba premnogim bolnikom, ki so takega olajšanja pri svojem trpljenju zelo zelo potrebni. Onim tisočem trpečih ljudi, ki si želijo le spanca, da tako vsaj za nekaj časa se pozabijo bridko resničnost. *Dr. kg*

SMRTNI ŽARKI

Ultravijolični žarki učinkujejo pod neko določno valovno dolžino smrtno, ker zaduše življenjske procese v protoplasmah. Kateri žarki so smrtni, se da najlaglje dognati na mikroskopično majhnih algah. Ako pustimo učinkovati žarke raznih valovnih dolžin na ploskev, pokrito z algami, potem se že čez nekaj časa lahko spozna po belih progah, ki označujejo odmrla alge, katere valovne dolžine učinkujejo smrtno. Nekatere ubijajo trenutno, druge pa delujejo počasneje, toda temeljiteje. Učinkovitost teh in onih se lahko primerja s kačjim strupom oziroma s prusko kislino. Kačji strup je v najmanjših količinah bolj smrtonosen nego pruska kislina, potrebuje pa delj časa, dokler doseže skrajni učinek, dočim pruska kislina v minimalni množini trenutno učinkuje. Smrtni ultravijolični žarki leže k sreči na skrajni meji sončnega spektra, tako da le deloma in zelo razpršeni prodre skozi ozračje na zemljo.

H. Schott: KMET (linorez)

DIVJI PARADIŽ!

MARGITA MATCHES

N A D A L J E V A N J E

Po več prilično dolgočasnih tednih lenega življenja v Lorengau se mi je zdelo življenje na »Marsini« naravnost sijajno. Bila je polna potnikov, kajti vsak, ki je le mogel, je potoval za Božič v Rabaul ali pa na sosedne plantaže. Planтажarji, nabiralci kanakov in iskalci zlata so spali po krovu na klopeh, v salonu in jedilnici. Na ladji ni bilo turistov. Iskalci zlata so bili središče družbe v baru.

»Marsina« je samo za otočane. Trese in vrti se kakor igrača. Smrdi po vseh mogočih in nemogočih dišavah od spodaj do vrha. Zato pa vlada na njej pristno življenje južnega Tihega morja.

Dva dni sem opazovala med potniki visokega slokega moža v običajni obleki. Imel je imenitno namazane brke. Na levem mezinu je nosil lep prstan iz kovanega srebra z velikim ametistom. Tedaj mi je nekdo povedal: »Na ladji je tudi Američan. Je antropolog in potuje v Aitape.« Ni pa vedel za njegovo ime.

Sama sem bila prav malo podobna mladi ženski, ki se je podala pred letom iz New Yorka na pot za doživljaji. Postala sem medtem rjava kakor Polinezijka, obleka je bila že precej zanemarjena in lasje so tudi že nujno potrebovali nege.

Toda kdo je skrivnostni tujec? Seveda sva se kmalu srečala. Bil je moj sosed pri nekem kosilu v New Jerseju, še preden sem se podala na potovanje. Morala bi ga poznati. Nihče razen C. J.—a ne bi vzel mazila za brke s seboj v notranjost Nove Gvineje ter se ne bi tako imenitno držal v prosti obleki južnomorskega kolonista.

Povedala sem mu, da sem slišala, češ, da se sedaj bavi z antropologijo. Zatrjeval mi je, da ga je gnala na pot le neutolažljiva radovednost in ne učenjaska strast. Pridevek »antropologa« so mu dali v Rabaulu, kjer so se začeli čuditi dotoku mladih Američanov, ki se klatijo po svetu brez vsakega pravega smotra.

C. J. mi je tudi obljubil nekaj, kar mi je bilo doslej na mojo največjo ža-

48 B

Odhod iz Lorengaua

lost zaradi mojega spola nedostopno: uradni pohod v notranjost otoka v spremstvu kolonialnega upravnika v Aitapeju. Smoter take poti je pobiranje davkov, delitev pravice na licu mesta, poleg tega pa je treba tu pa tam pokazati divjakom, da še vedno obstoja neka nejasna ustanova, ki jo imenujejo vlado.

»Marsina« se je ustavila na otoku Maty v Admiralski skupini. Tod in na sosednem otoku Aua živi plemo, ki je popolnoma drugačno kakor so okoliški domačini Melanezije in Mikronezije. Predstavljajo izredno lep človeški tip in so sloki in ravni. Ženske imajo mehke kodraste lase, ki jim vise kakor griva okrog ramen. Običajno nosijo samo eno pero z drevesa pritrjeno na vrVICI okoli pasu, le kadar se pričakuje ladja, oblečejo še predpasnike modre barve s širokimi rdečimi in zlatimi progami. Pripadajo čisti malajsko polinezijski rasi in se ne ženijo s sorodnimi plemeni. Navzlic tej medsebojni ženitvi ni opaziti med njimi duhovne ali telesne degeneracije.

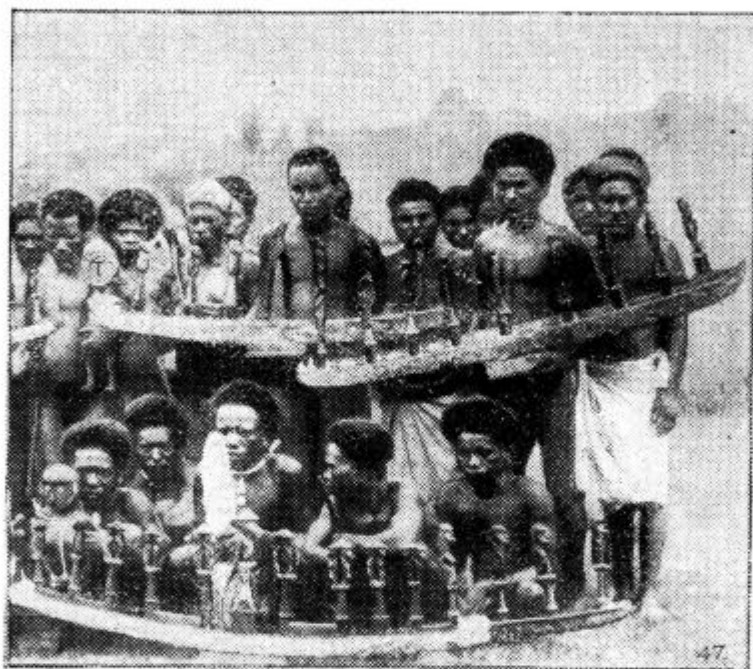
Na Aui živi tudi beli človek Charlie Mathies po imenu, ki prebiva tam že

nađ trideset let. Pred dolgimi leti si je osnoval z nekim družabnikom trgovsko postajo. Prišlo je pa do upora in družabnika so umorili. Naš možakar pa je zatrl upor, počasi postal diktator otoka in se poročil s poglavarjevo hčerjo. V zadnjih letih se je toliko sprijaznil s svetom, da si je naročil kakih 12 obzornikov.

Tri dni kasneje sem se poslovila s C. J. v Aitapeju, kjer se je prekrcał na državno ladjo »Aloho« skupaj s predstavnikom kolonialne oblasti. Bil je ze-

sicer pa prijazna ženska iz Sydneja, oziroma kdo ve odkod. Importirala jo je v Rabaul neka tvrdka za službo, ki sem jo pred njo opravljala jaz.

Sari je zelo slabo začela v Rabaulu, če si je hotela pridobiti tamošnjo visoko damsko družbo. Bila je »pomarančica«, kar pomeni Angležinjo. Nikdar ni prikriovala, kako vzvišena se čuti zaradi tega dejstva. Sari je bila res strašna mlada ženska, tip pravega duhovnega anarhista. In kako strupen jezik je imela! Na obleko ni polagala važnosti. Ho-

Domačini z Admiralskih otokov

lo zanemarjen ter je imel komaj 65 dolarjev v žepu in konzerviranih živil za več mesecev. Toda njegovi brki so bili sijajno namazani in poleg tega je imel pred seboj velike doživljaje.

Dva dni pred Rabaulom sem zbolela. Mrzlica. Nemci so mi dajali barvan kinin, Avstralci pa so mi nudili belega. Slaba in utrujena sem se vrnila v Rabaul ter se počdala v bolnico s hudo mrzlico. Bolnica v Rabaulu je prav prijeten kraj za onega, ki lahko sedi. Nastanjenja je v poslopju iz bambusovine sredi vrta visoko na griču Namanula, odkoder se širi pogled preko daljnega morja.

Prav v teh dneh je bila med bolniki tudi Sari, rumenolasa, strupeno jezična,

dila je okrog v nezavezanih čevljih, nogavice so ji vedno visele in izpod krila je gledal po možnosti kos srajce.

Nekega jutra je stala v svoji nemožni pižami vseh mogočih barv in z vtkanim zmajem na prsih ob moji postelji. Tudi njo je preganjala mrzlica. Bilo je v njej nekaj mladostnega in skoraj privlačnega, čeprav je priznavala, da ima že dva in trideset let.

Sari je imela mlajšega brata, ki je padel v vojni. Njeno življenje je bilo za tem zelo pestro. Delala je v neki tvornici municije na Angleškem kot prostovoljka. Nakopala si je tam dolgo bolezen, v kateri je popošnoma izgubila spomin. Neka bogata Angležinja se je zavzela za njo in jo je vzela v svojo oskr-

bo. Polagoma se ji je povrnil spomin, toda še vedno je bolehalo za neko telesno in duševno letargijo.

Slednjič je gospa N. vzela Sari s seboj na svoje posestvo in tam ji je nenadno izginila otožnost. Postala je srečna. Opisala mi je ta čuden pojav. Bila je angleška pomlad, čas teloha in vse livade so bile pokrite z njegovim belim cvetjem. Teloh je moral imeti velik vpliv na njeno ozdravljenje, kajti ob pogledu na bele livade je prenehala njena otožnost.

Po vojni se je omožila z nekim Avstralcem, s katerim je živila komaj tri

tedne. Dobila je sina. Pokazala mi je njegovo sliko v medaljonu. Njen sin je sedaj v oskrbi nekega poročenega para v Sydneju, ki ga obožuje in ga misli adoptirati. Toda ima ga sama rada in ga ne bi hotela dati za nič na svetu. Sedaj je star pet let. Ko bo star sedem let, bo šel na Angleško, kjer ga bo vzgajala gospa N. Ko je govorila o svojem otroku, sem videla za njeno izžito malomarno vnanjostjo pravo žensko.

»Tako silno sem si želela svojega otroka,« je rekla, »čeprav sem sovražila njegovega očeta.«

D A L J E

PRIPRAVE ZA KONGRES
Ko se bodo v bližnjem času sestali v Washingtonu člani parlamenta, bo kongresno poslopje v resnici belo in čisto

RUDOLF FRIDERIK KNAPIČ

PROFESOR UNIVERZE V LIZBONI — PORTUGALSKO-SLOVENSKI STIKI

A DEBELJAK

Ta ni možak, ta ni za rabo,
kdor tujih videl ni ljudi.

Fr. Levstik.

Lani mi je pravil Božo Borštnik, sourednik »Jutra«, kako je v rani mladosti čital Parapatovega »Robinzona« in ni vedel, kaj so Portugizi, omenjeni v slavnem Defoejevem delu. Za otroka ni to nič čudno, saj se kaj takega še starejšemu primeri. To nam potrdi odlomek pesemce, ki jo je g. France Starin, bivši šef davčne uprave za ljubljansko mesto, pred malo leti čul v Kočevju iz ust nekega štajerca:

Sveti Anton Padovanski,¹⁾
mogočni ti naš patron,
rojen si v deželi španski,
v prelepem mestu Lizabon...

Kdo bi zameril preprostemu slovenskemu pesniku, ko pa še bližnji sosedje Francozi tako slabo ločijo Portugal od španske kakor švedsko od Norveške, izpoveduje Albert Thibaudet v »Lettre du Portugal« (Nouvelles Littéraires 6—5—1933). In tako se je celo našim učenim glavam pripetilo, da so zamenjale »Siamska dvojčka«, Kastiljo in Portugal. Luka Pintar je n. pr. Camôesa imenoval španskega pesnika (Zbornik Matice slov. 1902, 4 zv., 157). Enako I. Prijatelj v Ljublj. Zvonu 1921 (464).

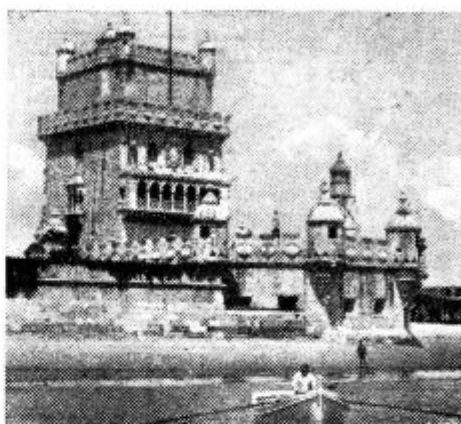
Tako brez vseh stikov z Iberskim polotokom pa naši kraji vendarle niso bili. V zgodovini »Sloven. štajerske in Prekmurja« 1926 omenja dr. Fr. Kovačič, da je že v starini Ptujčan Marcus Aurelius Lucilius umrl na španskem v mestu T a r a c a (str. 31). Panonija je dala tujerodnim Svevom²⁾ v Luzitaniji spretnega voditelja Martina de Braga (44). Neki J. Weiss je bil okoli 1650 vzgojitelj v hiši avstrijskega poslanca v Lisaboni (311).

V Ljublj. Zvonu 1901 te Peter pl. Radics pouči o koroškem Slovincu Frideriku Velbiču, ki je bil v portugalski službi. Iz Meyerjevega Konvers. Lex. 1877 posnemam še, da je Welwitsch napisal »Synopsis explicativa das amostras de madeiras e drogas medicinaes de collegidas na provincia de Angola., etc« (Lisboa 1862). V Brockhausovem Konv. Lex. 1903 pa lahko vidiš, da je po njem v botaniki nazvano čudežno drevo Welwitschia mirabilis.

Misijonski koledar za l. 1925 (str. 45—53) poroča, da je oče Ivan Mesar (1673—

¹⁾ O tem možu imamo izvirno legendo, glej: Anton Kosi »Sto legende«.

²⁾ Kako je z ono teorijo, da so Suevi (Suavi, Slavi) z Germani in Kelti pomešano slovansko pleme? Gl. Maciejowski, Bibliotheka Warszawska l. I. 1865.

Betlehemski stolp v Lisaboni

1723) odplul iz Kadisa oziroma iz Lizbone na Vzhod. L. 1929 pa o p. Cirilu Seigeršmidu, ki je deloval po Braziliji in Mozambiku, odkoder so ga l. 1916 poslali v Lisabono; naslednje leto se je preselil v Madrid, kjer je umrl kot »santito« 5. XII. 1917.

Hoteč ugotoviti ime onega portugalskega meniha v Škofji Loki, h kateremu se je okoli l. 1810 hodil učiti iz Ljubljane Matija Čop, »velikan učenosti«, sicer nisem uspel, a mimogrede me je neutrudni arhivar in lektor, p. Oton Kocjan, lani obvestil, da je P. Camillus Goritiensis, rojen l. nov. 1749 in posvečen 1767, na Portugalskem do svoje smrti misijonaril.

S Portugalcem g. Andradon — stanovskim tovarišem — ima stalne stike naš rojak Vladimir Miselj, uradnik in Društvo narodov. Znamenita plesačica Rut Vavpotičeva je bila l. 1929 dobila angažman za Lizbono; ker pa je njena tovarišica, Rusinja Sonja Gaskelova obolela v Madridu, ni bilo nič iz tega podjetja.

Moj vrli prijatelj Josip Karabalc se je v februarju 1918 z našimi dobrovoljci vozil iz Odese skozi Sibirijo, da bi po velikanskem ovinku prišel na solunsko fronto, in je v Singapuru med drugim govoril tudi s portugalskim konzulom.

★

Naj še nanizam imena onih Portugalcev, ki so se potrudili v naše pokrajine. Kolikor vem, spada med najstarejše zavetnik novinarjev, kakor je l. 1931 pariški »Figaro« krstil Antona Padovanca. O njem sem poročal v DS 1934 pod zaglavjem Portugalstvo v Domu in Svetu v l. 1888-1932. Kako se je priljubil ta svetnik našemu ljudstvu, se vidi iz tega, da se mu celo šegavi tatje priporočajo s popevko:

Oj svet' Anton de Padova,
pomagaj, da kaj ukradeva...

Bleiweisove Novice 1859 (131) navajajo iz Stoletne pratike staro pravilo glede Velike noči:

Quando Marcus pascha dabit,
Antonius pentecostabit, etc.
Kadar veliko noč bo Marka dal,
Padovansk Anton pa binkuštal...

V istih Novicah srečaš l. 1873 (322) pripomnjo, da je bila l. 1529 v Druguči »popisana ta crikav po meštru Antoni s Padove...«

V uvodu v svoj roman »Veliki grof« (Lj. Z. 1885, str. 4) pripoveduje pokojni dr. Fr. Detela, da se je cesar Friderik l. 1451 napotil na Laško, kamor mu je prišla naproti njegova nevesta, Lenora Portugalska. Prof. S. Kranjec ve, da ji je njen visoki soprog zastavil kapetanijo Pazinsko; njen sprem-

ljevalec Peter Tinez je dobil grad Završje (lat. Piemonte), kjer je pokopan. Nemara je bilo še kaj Portugalcev v spremstvu?

Novice 1881 (135) prinašajo iz Gorice dopis, kjer izveš, da je 13. IV. 1881 umrl znani legitimist vitez Ant. de Silveira. Zapustil je Lizbono l. 1833 in bival z drugimi emigranti v Modeni, od l. 1866 pa v sončni Gorici. Dvor grofa Chamborda ga je jako čislal.

L. 1859 (39) je isti časnik približ iz Postojne, da so krasno jamo prejšnje leto obiskali 2084 tujci, vmes iz Brazilije in s Portugalskega. — Toda kdo so bili ti ljudje in čigav je bil tisti portugalski »samodreč«, ki se je 24. IX. 1932 pokazal v beli Ljubljani?

Podrobnejše brskanje po slovstvu utegne spraviti na svetlo še kako ime.

D A L J E

SKROMNOST IMENITNE UČENJAKINJE

Po izrečni svoji želji, izraženi na smrtni postelji, je dobila gospa Curie kar se da preprost pogreb. Da ni tako ukrenila, bi bila vlada preskrbela velik sijaj ob poslednjih trenutkih sotrudnici in nadaljevalki Petra Curieja, ki ga je l. 1906 banalna nezgoda ob cestnem prometu spravila s sveta.

Kdor je poznal Marijo Skłodowsko, bo vedel, da v njenem zavračanju časti ni nič teatralnega. Ni pa stvar takšna pri vseh velmožih. Viktor Hugo, ki je dolgo užival dobrine imetja in slave, je pokazal velikanško licemerstvo, če se je dal odvesti na svoje poslednje bivališče v ubožnem mrtvaškem vozu — seveda ob spremstvu nepreštete množice.

Je li bilo generalu Fochu do tega, da bi mu država omislila pokop? Skoro gotovo ne. Vendar tega ni preprečil; pazil se je, da ne bi nasprotoval utrjenim šegam. Ako dobro premislimo, tiči v njegovem vedenju morda celo več skromnosti kakor če bi se bil upiral nekemu pravilu, češ, da pomeni zanj preveč čaščenja.

Abbé Vianney, ki so ga nedavno kanonizirali, nikoli ni oblekel kanoniškega kamalja (kratkega plašča z oglavnico), ki mu ga je prisodil njegov škof. Življenjepisec tega arskega župnika se navdušuje ob tej ponižnosti. Pa zakaj? Prelat, ki mu je to prednost naklonil, bi bil lahko užaljen ob Vianneyevi vzdržnosti. Razen tega je bilo njegovo ravnanje skoraj očitek ostalim kanonikom dotične škofije, ki so oblačili te častne odznake.

Pascal je prav opazil v Mislih: »Ničemurnost je tako zasidrana v človeškem srcu, da se neotesanec baha in hoče občudovalcev; in celo filozofi si jih želijo; kdor piše

MARIJA CURIE

nasproti, si želi slave, da je dobro pisal; kdor to čita, hoče imeti sloves, da je čital; jaz pa, ki to pišem, imam nemara isto željo...«

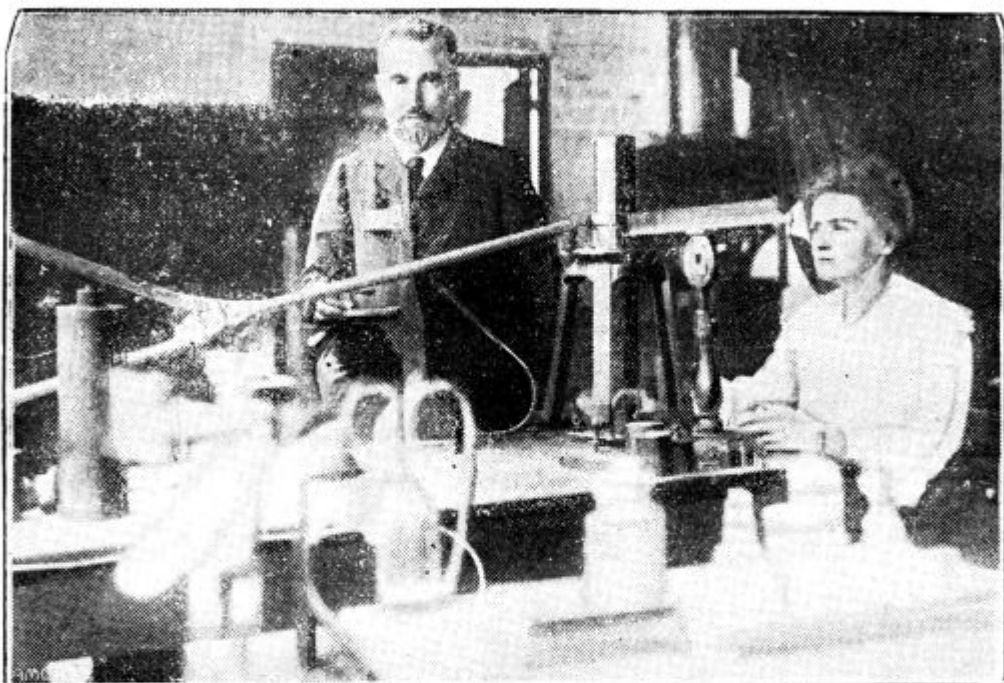
Že Montaigne je bil približ: »Kakor pravi Ciceron, še tisti, ki pobijajo slavo, zahtevajo, da njih knjige o tem vprašanju nosijo na čelu njih ime in se hočejo ovekove-

čiti s tem, da so prezirali slavo.« Salomon je ugotovil, da je vse ničevno, vendar je napisal Ekleziasta. To me spominja nekega Tulužana, ki pri ne vem katerem novelistu govori: »Kar se tiče pohlevnosti, duhovni oče, ga ni takega ko jaz!« Pokojni ravnatelj Amat Škerlj nam je včasih citiral nemškega veljaka, ki je nahrulil vsiljivo skrom-

nega človeka, češ: »Ali imate pravico do skromnosti?«

To nas je privedlo daleč od poljske učejakinje. Ako so jo položili v črno zemljo brez hrušča in trušča, ne bo njeno ime nič manj blestelo v bodočnosti, medtem ko bodo pozabljeni razni tekači, glumači, pavlihe, pestilci, ki jim javnost prireja tolikšen hrup.

A.

PETER CURIE s svojo ŽENO v laboratoriju (1905)

NIPONSKI DUMPING

Rastoča industrijska ekspanzivnost Niponske, ki po neverjetno nizkih cenah centrifugalno razmetava svoje polnovredne industrijske izdelke, je v zgodovini industrije brez primere. V tem oziru ne moremo z mikadovo deželo primerjati niti predvojne Nemčije niti povojne Rusije. Evropa in Amerika se tej privlačni sili s svojimi carinami še lahko s pridom zoperstavljata; ubožne in tuji eksploataciji podvržene dežele Azije, Afrike in Tihooceanskega otočja pa z zadovoljstvom vsesavajo niponske izdelke.

Nedavno je v Evropo prispela vest, da so poplavlili niponski peterocevni superhet radijski aparati z bagatelno ceno 300 dinarjev novozelandsko tržišče. Bajno nizka cena aparatov je napotila oblasti k uradni preiskavi, ki je izpadla v vseh ozirih v prid pripravam. Ko izdelkom niso mogli na zakonit način priti do živega, so z motivacijo, da škodijo domači trgo-

vini, enostavno prepovedali njih prodajo.

Še večje presenečenje je vzbudilo poročilo, da so se v letošnjem poletju v Vzhodni Aziji, Kitajski, Mandžuriji, Holandski, Indiji in na Malajskem otočju (angl.) pojavili niponski avtomobili s štirimi cilindri, ki stanejo samo 9000 dinarjev. To ceno vozilo bodo v prihodnjem letu skušali uvesti še v Indiji in Vzhodni Afriki. Tako hoče Niponska s kolesom (cena okoli 250 dinarjev) in avtomobilom hkrati uničiti ameriško in angleško industrijo vozil.

ZIVLJENJEPIS »GROFA ZEPPELINA«

Največji evropski zrakoplov »Grof Zepelina«, ki so ga lani umaknili iz prometa v svrhu modernizacije, je absolviral do takrat 300 zračnih voženj. Čez Ocean je letel 48 krat in je v celoti preplul 685.000 kilometrov s 17.500 potniki in ca. 40.000 kg tovora.

ENO STOLETJE ZAŠČITE ŽIVALI

Za svetovni dan zaščite živali je bil izbran 4. oktober, ker je na ta dan umrl v letu 1226 Frančišek Asiški, največji prijatelj živali vseh časov. Dandanes je misel o zaščiti živali že dejanska svetovna sila. To se je posebno pokazalo znova, ko je veliki angleški list »Times« objavil poročilo o prevozu starih dosluženih konj iz Argentine v Francijo, kjer naj bi jih v konjederstvu Vaugirard pri Parizu poklali. Pretresljivi opis o mukah teh živali med dolgo vožnjo, o njih bednem stanju, v katerem so prispеле, in o krutosti ravnanja z njimi je vzbudilo v Angliji splošno ogorčenje.

Angleži so postavili svoji ljubezni do starih konj lep spomenik v organizaciji, ki je bila ustanovljena v zaščito konj iz svetovne vojne. Pokupili so te nekdanje junake z bojišč, ki so šli nasproti žalostni usodi prevoza v klavnice v Vaugirardu in Anversu, pa so jim napravili lahek in hiter konec kar v domovini.

Za ojačenje in razširjenje takih nazorov, ki vidijo v živali brata človeku, so pripomogla največ društva za zaščito živali, čijih delo popisuje Julija Schloesser

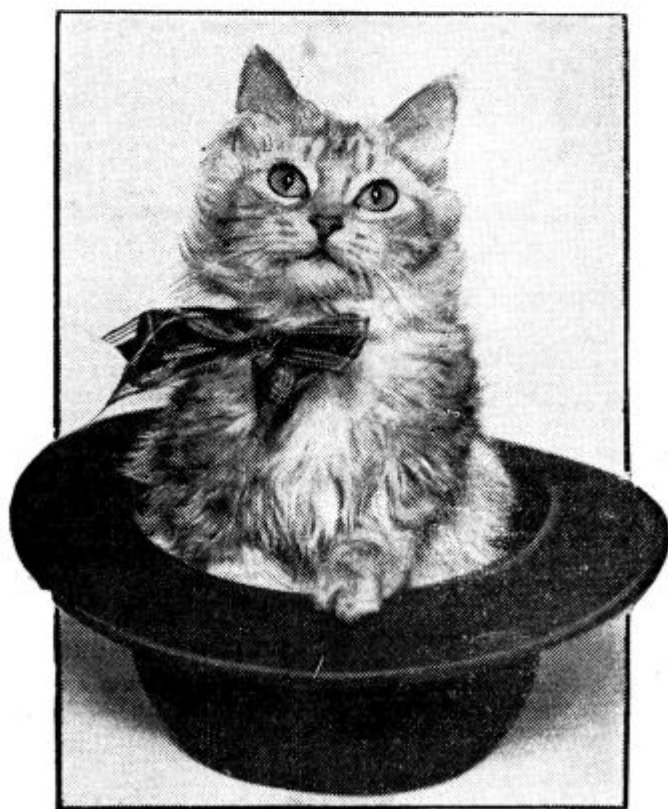
v svoji knjigi »Die unbekannten Brüder« (Nepoznani bratje).

Prvo društvo za zaščito živali je bilo ustanovljeno 1824 v Angliji; z delovanjem je pričelo v nekem londonskem uradu, danes pa ima štab več kakor 200 nadzornikov in obsega 1600 podružnic, dva časopisa, na stotine posvetovalnic za pouk otrok ter je v stalni zvezi z angleško vlado.

Švicarsko društvo za zaščito živali n. pr. je s svojim glasilom »Der Tierfreund« (Prijatelj živali) staro že čez 60 let.

Poleg družb in društev, ki se bavijo z zaščito živali, v splošnem oziroma v celoti, imamo še mnogo društev v varstvo posameznih živali, kakor konj, mačk, ptic, psov itd. Zaščito živali je mogoče uspešno organizirati, izvesti in rešiti samo na mednarodni osnovi. To so spoznali prijatelji živali šele pri poskusu, da zaščitijo ptice selilke proti nevarnostim, ki jim jih prinaša moderni promet, kakor tudi proti množinskemu lovu in pobijanju v južnih deželah.

Smoter gibanja je, da se pridobi za svoje namene Društvo narodov in zaradi tega v Zenevi urejeni »Mednarodni urad za

zaščito živali, ki ga je ustanovila velika angleška prijateljica živali, vojvodinja Hamiltonska, in kateremu je pridružen nad vse zanimiv in vsebinsko bogat muzej v Cour St. Pierre 4 v Zenevi.

Delovanje prijateljev živali obstoji v obvarovanju pred mučenjem živali s pomočjo pouka in objasnjevanja vseh mogočih vrst, v preganjanju in zasledovanju takih grozovitosti z zasebnimi razpravami ali kazenskimi prijavitelji (ovadbami), v urejanju posvetovalnic, v ponudbi najrazličnejših stvari, ki lahko služijo za dobro nego in skrb za živali, ali ki napravljajo pobiranje marsikaterih živali za nepotrebno, kakor n. pr. hranilnih obročev za ptice ali človekoljubnih pasti za divjačino. Društva za zaščito živali urejajo zavetišča, v katerih najdejo mesta brezdomne in bolne živali, kakor tudi mesta za ubijanje nadštevilnih ali na smrt bolnih živali.

Dalje razpravljajo taka društva z oblastmi, da bi dosegle potrebne naredbe ali odredbe, kakor n. pr. o prepovedi trgovine z živalmi na cestah ali prepoved prodaje živih rib. Društva izdelujejo spomenice na parlamente in točne predloge za zakonodajo, kakor n. pr. zaradi toliko obravnavanega vprašanja vivisekcije. Ta društva težijo za ustanavljanjem uradov

za zaščito živali in nadzorstvo nad vsemi domačimi živalmi; njihovi nadzorniki opazujejo ravnanje z živalmi tako na cestah kakor tudi na trgih.

Misel o živalskem pravu, ki so ga zagovarjali že v 18. stoletju in se je pojavila znova spet v najnovejšem času, hoče zagotoviti živalim zakonito določene pravice do življenja, nekako tako kakor je to z nedoletnimi. To stališče zagovarja n. dr. tudi »Družba za živalsko pravo«, ki formulira svoje zahteve takole:

»Nazori o razmerju človeka do živali morajo dobiti novo smer in ta nova smer mora dobiti svoj izraz v zakonodaji...«

Družba pa zastopa tudi stališče, da je treba postopoma dvigniti človeško etiko k brezpogojnemu priznanju človeškega dostojanstva živali.

Konec koncev pa ne gre za to, da bi se ljudje prisilili k ljubezni do živali, marveč je treba doseči pri njih nekaj svetovni nazor, ki bo težil po izvedbi tega smotra.

Toda v današnjih časih vstaja ob povzdigovanju ljubezni do živali v človeku dvom, če je v ljudeh še kaj ljubezni do človeka, in če današnji svet še priznava človeško dostojanstvo v človeku? Vsaj to?! Saj nimamo niti še zakona, ki bi zagotavljal človeku pravico do obstoja... —st

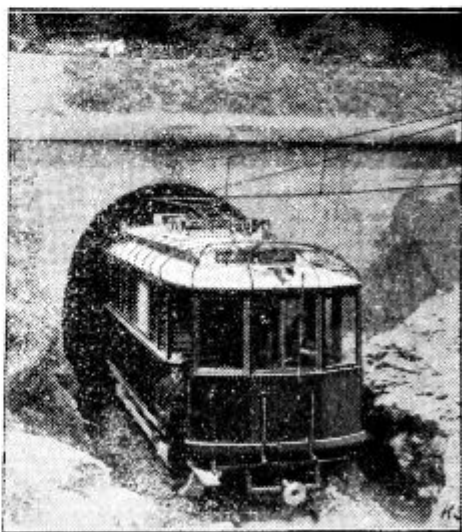
TEHNIČNI OBZORNİK

PRVA ELEKTRIČNA GORSKA ŽELEZNICA V EVROPI

Pred tridesetimi leti je med Inomostom in 18 km oddaljenim Stubaijom stekla električna železnica. Ta navidezno brezpomemben dogodek je v zgodovini tehnike važen zaradi tega, ker je bila omenjena železnica prva električna gorska železnica v Evropi sploh. Gorskih železnic na paro je bilo tedaj v Evropi že precej. Tudi v Tirolih je že nekaj let pred našo železnico obratovala železnica, ki je preko Brennerja vezala Srednjo Evropo z Italijo. Toda vprav izkustva s to železnico so skoraj kategorično zahtevala električen tok kot gonilno sredstvo. Parni stroj je namreč napajal lepa alpska pobočja s smrdljivim dimom, ki se je nenehoma valil iz mnogoštevilnih predorov.

Izkustev z električnimi železnicami v onem času še niso imeli. Zato se moramo tembolj čuditi dejstvu, da more takrat zgrajena železnica še danes zadostiti vsem na njo stavljenim zahtevam. Popeljati more turista iz mrtvega mesteca v slabi uri tisoč metrov navzgor v divni alpski dorado s tritisočmeterskimi zasneženimi vrhovi.

O tehniških podrobnostih prve električne vzpenjače nam danes ni treba podrobneje govoriti. Zadostovalo nam bo, če omenimo, da gonilno vozilo štirje motorji po štirideset ks. Električen tok je izme-

ničen ter ima napetost 2500 voltov. Kljub malenkostni energiji, ki jo potrebuje, doseže vozilo na najhujših strminah hitrost 15 km na uro.

Da si bomo ustvarili sliko o prvencu med gorskimi električnimi železnicami, prinašamo sliko, ki prikazuje gonilni voz v trenutku, ko zapušča predor. (tma)

Č L O V E K I N D O M

ROČNA DELA IZ LIČJA

Po izložbah trgovin za ročna dela imamo priložnost videti prav lepe in praktične predmete, ki jih iznajdljivost in pridne ženske roke izdelujejo iz ličja. Z juga dobimo prožno in trpežno ličje, ki ga v poljubnih barvah lahko pobarvamo sami z Braunsovimi barvanji, s katerimi pobarvamo pirhe o veliki noči. Barvilo pripravimo prav tako, kakor veli navodilo na ovoju.

V predpisano količino vroče vode stresemo barvni prašek, dodamo nekoliko soli in kisa, ko se barvni prašek popolnoma raztopi, kar se zgodi v nekaj minutah, vtaknemo v barvilo navlaženo ličje samo za trenutek, nato ga razprostremo na primeren prostor, da se posuši. Ličje, ki ga hočemo za ročna dela uporabljati v naravni barvi, zavijemo nekaj ur pred uporabo v mokro krpo, da postane bolj voljno in mehko. Barvano ličje pa postane z barvanjem itak dovolj mehko in prožno.

Uporaba ličja je mnogostranska. V slikah podajamo nekaj primerov različnih tehnik.

Prva slika nam predstavlja dva podložka v najpreprostejši izdelavi. Podložki iz ličja so pripravni za cvetlične lončke, vaze, za vročo posodo, v kateri postavljamo na mizo vroča jedila itd. Da dobimo potrebno dolžino ličnih niti, jih sproti

sešljemo s kolikor mogoče nevidnim vbo-dom. Prav učinkovite vzorce dosežemo z ličjem, če ga uporabljamo v različnih barvah. Iz prav debelega ličja, ki ga spletemo v kite, izdelamo lične in obenem trpežne preproge za kopalnico.

Kakršnekoli košarice, bodisi za pecivo, ročno delo ali šivanje, naredimo najprej poljubno obliko iz prevlečene žice, kakrš-

no rabijo modlitke, ali pa iz papirnate vrvice. Da naredimo lažje lepo in enakomerno obliko, se poslužimo kake primerne posode, n. pr. skleda, preko katere spletemo žico ali vrstico. Nato skledo odstranimo in obliko previjemo v poljubnih barvnih motivih z ličjem.

Ogrodje koša za papir, kakor ga vidimo na sliki, damo napraviti iz debelejše žice, kakor je za senčnik ali pa kupimo že pripravljeno iz navadne močne lepenke v trgovini za papir in jo prepletamo in izdelamo z raznobarnim ličjem.

Knjižne omote, torbice, preproge izvezemo z ličjem na debel rjav štramin.

Posebno so uspele igrace iz ličja, ki jih po lastni domišljiji oblikujemo najprej iz žice, povijemo nato z vato ali svilenim papirjem, nato pa ovijemo z ličjem. Groteskne živali, kakor slončki, kamele, žirafe, zebre, tigri, mačke, konji itd. so v veliko veselje deci. V dolgih zimskih večerih je v veliko zabavo izdelovanje takih predmetov velikim in malim. Barvano ličje dobimo po trgovinah za ročna dela.

L. P.—N. a.

Popravi! V članku »Preveč in premalo dežja« na str. 460 spodaj v zadnji številki »Zisa« si je tiskarski škrtar privoščil krepko pustoiovsčino. Volga zajema svoje vode iz porečja 1,459.000 km² in ne m³.

R A D I O

IZ MODERNE MEDICINE

Jadralno letenje s pomočjo brezžične telefonije

Šolanje jadrarca in motornega letalca se bistveno razlikujeta. Motorni letalec se uči letanja na dvosedeznem šolskem letalu, kjer ga spremlja izvežban pilot-učitelj. Krmla obeh sta medsebojno zvezana, tako da se učenec v način letanja tako rekoč vživi. Zato mora opraviti učenec mnogo vzletov v dvoje, preden postane zrel za samostojen start. Drugače brezmotorni letalec! Po teoretskem šolanju na trdnih tleh, se mora takoj vsteti sam v letalo ter tvegati skoke in lete. Čeprav so — zaradi naprednega šolanja — postale nesreče, ki bi ogražale jadrarčev življenje, redke, so vendar razbliči začetniki že marsikatero letalo.

Da bi v bodoče preprečili tudi take nesreče, so vgradili v jadrarno letalo brezžično postajo, ki omogočava učitelju poučevati ali opozarjati učenca na napačno krmarjenje med poletom. Učitelj uporablja pri tem majhno oddajno postajo na kratke valove. Uspeh te zamisli je bil nad vse pričakovanje dober. Množica praktičnih poskusov in tehničnih meritev, ki sta jih napravili dve jadrarni šoli je dokazala, da se na ta način ne preprečujejo le nesreče, ampak se znatno skrajša tudi učna doba. Ob enem so na ta preprost način rešili marsikatero letalca iz nevarnega položaja.

Tudi po končanem šolanju more elektro-magnetni val posredovati jadrarcu dokaj važnih poročil o vremenskih izpremembah, o stanju vetrov itd.; poleg tega mu more z glasbo osvežiti monotono in utrudljivo letenje.

Upajmo, da bodo kmalu tudi naši jadrarci sklenili prijateljstvo z eterskimi valovi, ki že več let kraljujejo v zračnem morju — cilju njihovih smelih poletov.

Radio v rovih

Radio je stopil tudi v rudarsko službo, ko so nedavno v večjem angleškem premogovniku namestili na vseh nevarnih mestih mikrofone in zvočnike, s pomočjo katerih bo iz vsakega mesta možno pozvati rudarje, ki bi jim pretila kakršnakoli nevarnost, da zapuste ogražena mesta. Upajmo, da bodo temu vzgledu sledili vsi rudokopi v borbi z zahrbtno uničevalko v rovih.

Razmah radia

Trgovinsko ministrstvo Zedinjenih držav je sestavilo statistiko, ki kaže, da je bilo konec lanskega leta na vsem svetu 42 milijonov 540.239 radio sprejemnih aparatov. Na Evropo odpade 18.594.605 aparatov ali 43,7%, na same Zedinjene države 43,5%, ostalo pa na druge dežele. Relativno najmanj sprejemnih aparatov je v Afriki.

V Kelmorajnu uporabljajo v novešem času novo, mikroskopsko metodo za ugotovitev sifilide. Ta preiskava se izvrši v pičli uri, a je najmanj tako zanesljiva, kakor dosedanje laboratorijske preiskave. V močno pozitivnih primerih se da rezultat razbrati že po nekoliko minutah. Zadostuje kaplja krvi, dočim je zahtevala Wassermannova preizkušnja neprimerno več. Vrhu tega veljajo vse potrebne reagencije nekoliko dinarjev.

Neki praški zdravnik priporoča zoper opekline in neke vrste ekcemov milno peno, ki jo pustimo na bolnem mestu.

Prof. Neumann priporoča jetičnikom zadosti hrane, ki pa vendar ne sme vsebovati preveč redilnih vrednot. Zamaščenje škoduje namreč sreči, ki deluje že itak pod težavnimi okoliščinami. Obedi naj bodo bolj skopi, zato pa številnejši in posebno zadnji obed naj bo lahko prebavljiv. Hrana bodi mešana, vsebuje naj manj ogljikovih hidratov, namestu mesa naj dobe bolniki češče jeter, možganov, vranice. Sveže ribe, sadje, solate, zelenjave, posebno v obliki iztisnjenih sokov so v obilni množini zelo priporočljive, prav tako dodatki masla in ribjega olja. Glede soli si strokovnjaki še niso edini, a vsekako je treba biti ž njo skrajno štedljiv.

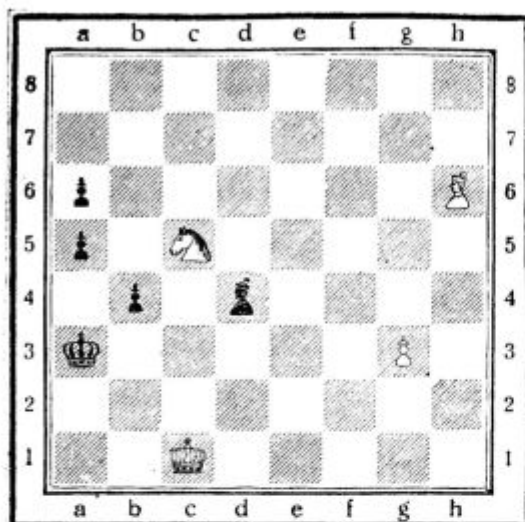
Zwiener: »PERICA«

PROBLEM 100

G. Šahodjakin
(Šahmat 1934)

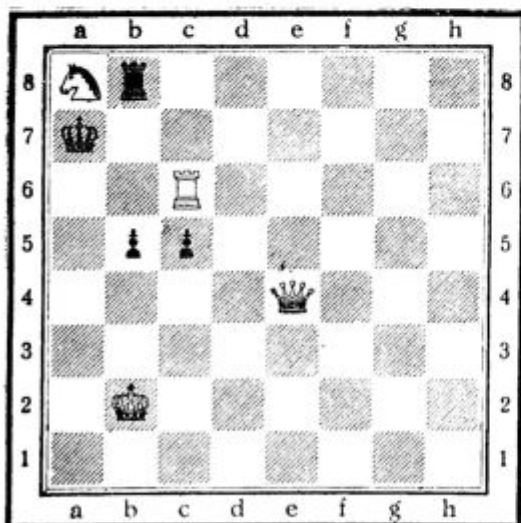

Beli na potezi dobi

PROBLEM 101

F. Hladik

Prva in druga nagrada ex aequo na turnirju Praškega šahovskega kluba.

Mat v treh potezih

Rešitev problema 98

1. Tg5-b5, Ld3:b5(a) 2. Dg1:g6 1. ... Tr2:f3 (b) 2. Dg1:d4+ 1. ... Td4-b4(c) 2. Dg1-a1+.

Rešitev problema 99

1. Dc3-b2, Ka4-a5 (a) 2. Db2-a3+, Ka5-b6 3. Sc7-a8 mat 1. ... c6-c5 (b) 2. Db2-a2+, Ka4-b4 3. Sc7-d5 mat 1. ... b7-b6 (c) 2. Sc7-a6!

ZA MISLEČE GLAVE

190

Evropska velemesta

Zanimivo je dejstvo, da obsegajo evropska velemesta v svojih zapadnih predelih običajno luksuzna stanovanja in vile, dočim so tovarniški predeli večinoma na vzhodu. Kako to?

191

Račun s kockami

V skrinjici je bilo 125 enakih, belih kock, ki so se dale sestaviti v kocko s petkratno dolžino, širino, višino. Nekoč je nekdo to kocko rdeče pobarval. Ko so jo razložili, so bile nekatere sestavne kocke čisto bele, druge so imele po eno, dve ali tri rdeče strani. Koliko je bilo vsakih?

192

Diofantov problem

Slavni starogrški matematik Diofantos je nekoč zastavil nalogo: Sta dve števili, katerih produkt, če ga seštejemo k vsakemu izmed obeh števil, nam da neko kubično število. Kateri števili sta to?

Rešitev k št. 188

(Račun dveh rejcev)

Eden je prodal 50, drugi 60 kokoši.

Rešitev k št. 189

(Kmetova uganka)

Na posestvu dela vsega skupaj 66 oseb.

ZANIMIVOSTI

Pri Memphisu v Egiptu so našli kamnito ploščo, ki predstavlja eno prvih reklam v zgodovini. Plošča izvira iz 3. stoletja pred našim štetjem in vabi ljudi k razlagalcu sanj, ki poudarja, da je njegova »umetnost« pod zaščito bogov.

Neka banka v Chicagu je pred kratkim ustavila obrat in vrnila vlagateljem denar s pripombo, da se dandanašnji bančno poslovanje ne rentira več.

Zdravniške preiskave so ugotovile, da ljudje z večjo težino lažje kljubujejo boleznim kakor osebe z nizko težo. Debelejši ljudje so tudi mirnejši ter niso tako nagrnjeni k nervoznosti kakor mršavi.

Aristoteles je menil, da je zadnji del človeške lobanje prazen ter dā so možgani brez krvi. Bil je prepričan, da je mozeg najhladnejši del človeškega organizma in da ima nalogo uravnati temperaturo v telesu.